

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині

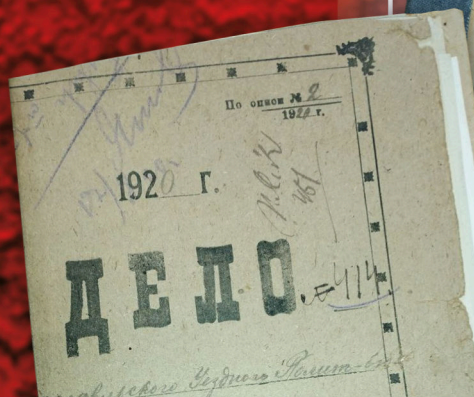
(1920 - 1950-ті рр.)

за матеріалами
архівно-слідчих справ
Хмельницької області

Дослідницький
проект

Випуск 1

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Khmelnytskyi Humanities and Pedagogical Academy
Department of Social Sciences
State Archive of the Khmelnytskyi Region

**HISTORICAL AND LEGAL DIMENSION
of political repressions in Khmelnytsky region
(1920 – 1950s):
Research Project**

VOLUME 1

Khmelnytskyi
2024

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Кафедра суспільних дисциплін
Державний архів Хмельницької області

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.):
Дослідницький проєкт**

ВИПУСК 1

Хмельницький
2024

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

УДК 316.4.063.7:316.485.26(477.43) «1920/1950»

Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(*протокол № 11 від 29 жовтня 2024 р.*)

Рецензенти:

Адамський В. Р. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Скрипник А. Ю. – доктор історичних наук, професор кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук, НРЗВО Кам'янець-Подільський державний інститут.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт / [В. Островий (автор ідеї та кер. проєкту, гол. ред.), Н. Година, Т. Куйдан, Х. П'явчук, І. Бондарчук]. Хмельницький: ХГПА, 2024. Випуск 1. 115 с.; іл.

В оформленні обкладинки використано фото архівно-слідчих справ з фондів Державного архіву Хмельницької області; фото-копії кістяків жертв епохи «Великого-терору», що перепоховані у м. Хмельницькому, а також символи репресивних органів які підлягають засудженню. Друкується з освітньою метою.

У виданні студентами Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, гуманітарного факультету, спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) III та IV року навчання, проаналізовано зміст архівно-слідчих справ на репресованих мешканців Поділля та Південно-Східної Волині у 1920 – 1950-ті рр. з метою надання історико-правової оцінки процесу та результатам слідства антилюдяної комуно-більшовицької карально-репресивної системи ССРСР.

Результати досліджень будуть корисними для підготовки навчально-методичних матеріалів, посібників та розробки навчальних занять у закладах загальної середньої та вищої освіти.

Видання розраховане на науковців, викладачів, вчителів, студентів, архівістів, усіх, хто цікавиться історією масових репресій в УСРСР.

© УПОРЯДНИКИ: В. Островий,
Н. Година, Т. Куйдан, Х. П'явчук,
І. Бондарчук 2024

© С. Колісник, художнє
оформлення, 2024.

Зміст

Островий В. Дослідницький проєкт кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.) за матеріалами архівно-слідчих справ бібліотечних фондів та архівних зібрань Хмельницької області.....	6
Година Н. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт.....	25
Бондарчук І. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт.....	28
Куйдан Т. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт.....	32
П'явчук Х. ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт.....	34
Година Н. «Контрреволюціонер» Яків Спиридонович ПОЛУКРАВЕЦЬ за матеріалами кримінально-слідчих справ Державного архіву Хмельницької області.....	37
Куйдан Т. Зламані долі: історія репресованого українського селянина Сави Петровича БЕРЕЗНЮКА за матеріалами Державного архіву Хмельницької області.....	55
П'явчук Х. Лука Никифорович КЛИМЧУК у жорнах репресій 1930-х рр. за матеріалами Державного архіву Хмельницької області.....	70
<i>Автори</i>	85
<i>Список умовних скорочень</i>	88
<i>Глосарій</i>	89
<i>Джерела та література</i>	94
<i>Іменний покажчик</i>	103
<i>Географічний покажчик</i>	108
<i>Додатки</i>	111
<i>SUMMARY</i>	114

Володимир ОСТРОВИЙ

**ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ КАФЕДРИ СУСПІЛЬНИХ
ДИСЦИПЛІН ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ГУМАНІТАРНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ
ВИМІР ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ
(1920 – 1950-ті рр.) ЗА МАТЕРІАЛАМИ АРХІВНО-
СЛІДЧИХ СПРАВ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ ТА
АРХІВНИХ ЗІБРАНЬ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

В основу даного видання закладено проєкт «ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.)», який реалізується на кафедрі суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Ідею про заснування історико-дослідницького проєкту було запропоновано за ініціативи завідувача кафедри Володимира ОСТРОВОГО 16 жовтня 2023 р. на черговому засіданні кафедри, про що свідчить протокол № 3¹.

Актуальність проєкту продиктована передусім широкомасштабним вторгненням військ РФ на територію України та продовженням російсько-української війни, яка *de-facto* триває вже останніх десять років. Та головне – це повернення країни агресора – РФ до найогидніших, злочинних практик ССРСР, а саме репресивної політики зразка 30-х – 40-х рр. ХХ ст. як на власній території, так і на тимчасово окупованій території України².

---

¹ Протоколи кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії на 2023 – 2024 навчальний рік.

² Applebaum Anne. Russia Has a New Gulag. Moscow has revived the Soviet-era labor camp. URL: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2023/07/russia-gulag-ukraine/674705/> (дата звернення 20.11.2023 р.).

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Влада РФ системно, впродовж тривалого часу реабілітує очільників більшовицького режиму, сталінські репресивні органи, а відтак і їхню злочинну політику проти людства, ставить пам'ятники та відкриває меморіальні дошки виконавцям репресій – катам народів ССРСР³⁻⁴.

У правильності вибору зазначеного дослідницького проєкту нас переконала публікація людиновеисницької антиукраїнської статті, що порушує Конвенцію про попередження геноциду кремлівського пропагандиста Т. Сергєйцева «Что Россия должна сделать с Украиной»⁵, а також оприлюднення пропозиції одіозним депутатом Держдуми РФ А. Гурульовим відродити ГУЛАГ у РФ та запровадити репресії проти власних громадян⁶⁻⁷.

---

³ Росія: у Республіці Комі встановили пам'ятну дошку ГУЛАГу. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28078942.html> (дата звернення 30.10.2023 р.).

⁴ Островий В. Історична правда та історична освіта: чинники національної безпеки України / Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри / за заг. наук. редакцією Віталія Мудракова. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2022. С. 260.

⁵ Сергєйцев Т. «Что Россия должна сделать с Украиной». URL: https://glavcom.ua/pub/pdf/78/7885/gia_ru.pdf (дата звернення 29.04.2024 р.). (06 травня 2022 р. Головне слідче управління СБУ оголосило про підозру Сергєйцеву, а саме: у публічних закликах до геноциду, а також виготовленні матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження та розповсюдженні таких матеріалів...ч. 2, ст. 442 КК України... – В. О.). (Пояснювальна записка до проєкту Заяви Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні»). URL: <https://glavcom.ua/pub/pdf/78/7885/ZP.pdf> (дата звернення 23.05.2024 р.).

⁶ «Народ хоче цього», – депутат Держдуми виступив за відродження в Росії ГУЛАГу. URL: <https://vesti-ua.net/uk/news/politics/244313-narod-hoche-cogo-deputat-derzhdumi-vistupiv-za-vdrodzhennya-v-rosyi-gulagu.html> (дата звернення 25.01.2024 р.).

⁷ У Держдумі РФ запропонували відродити ГУЛАГ: чи очікують росіяни нові репресії – прогноз експертів. URL: <https://uatv.ua/uk/u-derzhdumi-rf->

Як вже стало відомо, політику терору та масових репресій проти громадян України, в тому числі і дітей, окупаційні війська РФ, розпочали одразу із вторгненням до України, попередньо ідеологічно озброївшись настановами пропагандистів «русского мира». На окупованих територіях України та й на території самої РФ окупанти відзначилися будівництвом фільтраційних таборів для українців у зразкових традиціях НКВД⁸. А скільки тисяч громадян України опинилися та знаходяться у в'язницях РФ достеменно ніхто не знає⁹.

Тому, звернення до історії політики масових репресій не є лише рефлексією на драматичні сторінки нашого минулого, а констатацією факту, що сучасна політика РФ є органічним продовженням політики більшовицької Росії та її наступника СССР. Склалося стійке враження, що адепти «ленінсько-сталінської репресивної школи» у ході геноцидної війни проти Української держави прагнуть перевершити своїх вчителів – найзапекліших «сталіністів». З огляду на це, мусимо стверджувати, що невивчені уроки советського тоталітарного історичного минулого, проти якого немає суспільних запобіжників у вигляді стійкої масової правосвідомості (колективної пам'яті), укоріненій на інституційній основі громадянського суспільства – претендують на повторення у більш спотворених і трагічних формах.

---

zapropnuvaly-vidrodyty-gulag-chy-ochikuyut-rosiyan-novi-represiyi-prognoz-ekspertiv/ (дата звернення 02.02.2024 р.).

⁸ Фільтраційні табори окупантів: через що проходять українці. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/filtratsiyini-tabory-okupantiv-cherez-shcho-prokhodiat-ukraintsi/> (дата звернення 20.06.2024 р.).

⁹ Російський правозахисник про концтабори для українців у РФ. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/rosijskij-pravozahisnik-pro-konctabori-dla-ukrainciv-u-rosii/a-65132090> (дата звернення 18.05.2024 р.).

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Кожному українцю необхідно зрозуміти, що репресії є системоутворюючим фактором диктатури більшовизму, які концептуалізовані в ідеологемі «русского мира».

Звісно, заявлена тематика не є новою у царині вітчизняних історичних досліджень, станом на тепер проведено багато розвідок, опубліковано тисячі наукових праць як українськими, так і зарубіжними вченими, зокрема: В. Адамський¹⁰, Е. Андрющенко¹¹, Е. Епплбом¹², І. Білас¹³⁻¹⁴, С. Білоконь¹⁵, В. Василенко¹⁶, Я. Верменич¹⁷, О. Гранкіна¹⁸,

---

¹⁰ Адамський В. Р. Юхим Сіцінський: перша хвиля репресій. Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність: зб. наук. праць за підсумками Третьої Міжнародної науково-практичної конференції «Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність» (м. Кам'янець-Подільський, 5-6 жовтня 2006 р.) за заг. ред. Завльнюк О. М.; наук. ред. Савчук В. О. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г. 20-10. С. 104-113. *Його ж.* Науково-освітня інтелігенція Поділля у добу комунізму: перша хвиля репресій. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: зб. наук. праць / за заг. ред. П. С. Григорчука. Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, 2008. Вип. XIV. С. 374-378.

¹¹ Андрющенко Е. Архіви КГБ. Невигадані історії / Едуард Андрющенко. – Х. : Віват, 2023. – 400 с. – (Серія «Історія та політика»).

¹² Епплбом Енн. Історія ГУЛАГу / Пер. з англ. А. Іщенка – К.: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2006 – 511 с.

¹³ Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 1. К.: Либідь – Військо-України, 1994. 432 с.

¹⁴ Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 2. К.: Либідь – Військо-України, 1994. 688 с.

¹⁵ Білоконь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження / Пер. сл. І. М. Дзюба. – К.: Укр. пропілеї, 2016. – 694 с.

¹⁶ Василенко В. Архівно-кримінальні справи як джерело вивчення репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР: дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук.: 07.00.01 /

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Я. Калакура¹⁹, Л. Місінкевич²⁰, В. Островий²¹, Г. Папакін²²,
Р. Подкур²³, Ю. Телячий²⁴, Ю. Шевельов²⁵, О. Юркова²⁶ та ін.

Державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2019.
288 с.

¹⁷ Верменич Я. В. Теоретичні засади дослідження політичних репресій у радянській Україні: соціальні, етнічні, регіональні аспекти / Український історичний журнал. – К.: 2012. – № 5. – С. 109-119.

¹⁸ Гранкіна О. В. Деякі аспекти джерелознавчого аналізу архівно-слідчих справ репресованих в 1920-х – 1950-х рр. в СРСР / Український історичний журнал. – К.: 1997. – № 4. – С. 49-58.

¹⁹ Калакура Я. С. Особливості джерелознавчої критики архівно-слідчих документів // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Збірник наукових праць / Ред. кол. Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К., 1998. – С. 19-23. *Його ж.* Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я. С. Калакура (гол. ред) та ін. – К., 1998. – 316 с. *Його ж.* Архівознавство: Підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / За заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. – К: Видавн. дім. «КМ Академія», 2009. – 356 с.

²⁰ Місінкевич Л. «Великий терор» 1937 – 1938 рр. на Хмельниччині / 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – Науковий і документальний журнал. К., 2008. – № 28. – С. 121-135. *Його ж.* Політичні репресії проти населення Поділля в 1930-х роках / Поділля та Південно-Східна Волинь у першій половині ХХ століття: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні процеси та повсякдення: Матеріали міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 6 грудня 2017 р.) / [І. М. Шоробура (гол. ред.), В. М. Островий (відп. ред.), В. Р. Адамський та ін.]. – Хмельницький: ХГПА, 2017. – С. 205-218.

²¹ Островий В. В. О. Геринович: з матеріалів слідства ДПУ УСРР 1932-1933 рр. «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. К., 2012. Випуск 67. 2012. С. 79-84. *Його ж.* Біографія українсько-німецької родини Горин-Кнойпаух через призму тоталітарної епохи ХХ століття / Поділля та Південно-Східна Волинь у першій половині ХХ століття: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні процеси та повсякдення: Матеріали міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 6 грудня 2017 р.). Хмельницький: ХГПА, 2017. – С. 225-237. *Його ж.* 3 історії життя німецьких колоністів на Поділлі // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: збірник науково-краєзнавчих праць // [редкол.: Прокопчук В. С. (голова) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 10

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

З огляду на вище зазначене, вважаємо тема залишається не вичерпною, оскільки тисячі етнічних українців та

2013. – Вип. 5. – С. 140-144. *Його ж.* Професор В. О. Геринович під тиском радянської карально-репресивної системи в 30–40-х рр. ХХ ст. // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: ОПОМ, 2010. – Т.15 : Присвячено 65-річчю Великої Перемоги. – С. 248-269. *Його ж.* Професор В. О. Геринович: вибір між науковими переконаннями та реаліями суспільно-політичного життя // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. У 3 т. – Т.І. – Чернігів: ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2009. – С. 163-166. *Його ж.* Селянське повстання 1931 р. на Дунаєвчині / Дунаєвщина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: збірник науково-краснавчих праць // [редкол.: Прокопчук В.С. (голова) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 5. – С. 248-259.

²² Папакін Г. Політичні репресії в Українській РСР 1937–1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації. До 75-річчя «Великого терору» в СРСР: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 15 березня 2012 р. / Упоряд. О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – С. 13-28.

²³ Биківня – від території смерті до місця пам'яті (до 20-річчя заснування Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили»): збірник статей за матеріалами Міжнародної наукової конференції (Київ, 23 вересня 2021 р.) / упоряд.: Р. Подкур, Т. Шептицька. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2022. – 424 с.

²⁴ Телячий Ю. В. Нарком освіти В. П. Затонський у катівні НКВС / Реабілітовані історією : у 27 т. Хмельницька область / Ю. В. Телячий, М. В. Коваль / ред. тому. М. П. Вавринчук (голова), В. С. Гришук та ін. ; упорядн. : В. Ю. Васильєв, Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Хмельницький : [б.в.], 2008. – Кн. 1. – С. 744-746.

²⁵ Шевельов Ю. Історія і сучасність у довгій черзі: проблеми реабілітацій. Виступ на конгресі Міжнародної Асоціації українців у Києві 27 серпня 1990 р. / СУЧАСНІСТЬ: література, мистецтво, суспільне життя, грудень 1990 Ч. 12 (356) рік видання тридцятий Ньюарк (Нью-Джерзі). – С. 69-79.

²⁶ Юркова О. Архівно-слідчі справи репресованих науковців – вагоме джерело для дослідження академічного життя в 1920-х – початку 1930-х рр. // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Збірник наукових праць / Ред. кол. Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К., 1998. – С. 90-96.

представників інших національностей, які потрапили у жорна масових репресій залишаються у тіні невідомості, тому заслуговують, не тільки короткої згадки про себе, але й деталізації трагічних обставин, в яких вони опинилися.

Метою даного проєкту є викриття злочинної політики масових політичних репресій в УССР, що здійснювалися комуно-більшовицьким режимом, на ґрунті суцільного правового нігілізму, та, як наслідок, повернення із небуття імен – жертв репресій з подальшим відновленням історичної справедливості шляхом оприлюднення результатів дослідження.

Реалізація мети проєкту здійснюється за допомогою добровільного залучення студентської молоді до випробування себе у історико-дослідницьких студіях, насамперед використовуючи основну базу спеціальності архівної практики – Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО). Фонди Державного архіву Хмельницької області нараховують понад 25000 архівно-слідчих справ. В подальшій перспективі плануємо досліджувати матеріали фондів інших архівів міста Хмельницького.

Щодо *завдань*, то робота над проєктом дає можливість:

- привернути увагу активної студентської молоді до суспільно-значимої історико-правової проблеми – масових репресій в УССР та ССРСР у зазначений історичний період;
- провести системний історичний (історико-правовий) аналіз архівно-слідчих справ;
- показати не тільки сфабрикованість звинувачень карально-репресивною системою, масові фальсифікації, а й намагання знищити будь-які паростки незгоди з існуючим режимом;
- стимулювати зацікавленість до історії власної родини: вплив на долю рідних масових репресій (інтерес до генеалогії – власного родоводу; усно-історичних досліджень) тощо;

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

– поглибити практичну складову роботи з історичними джерелами доби нової та новітньої історії України, всесвітньої історії, освітніх компонентів «вступ до спеціальності з основами наукових досліджень», «спеціальні історичні дисципліни», «архівознавство», «історичне краєзнавство в школі» тощо;

– оволодіти відповідними навичками (професійними компетентностями), які передбачені освітньо-професійною програмою Середня освіта (Історія), що діє на спеціальності;

– оприлюднити імена репресованих;

– зберегти архівні джерела шляхом публікації як частину національної пам'яті українського народу;

– сприяти процесу деколонізації українського суспільства.

Об'єктом дослідження виступають політико-правові, соціально-економічні, культурні процеси та повсякдення УССР першої половини ХХ ст. за умов здійснення (репресій) – тотального переслідування проти інакомислення советською карально-репресивною системою.

Предмет дослідження – перебування людини (групи людей) під слідством карально-репресивних органів ВЧК-ГПУ-НКВД-МГБ ССРСР-УССР (1920 – 1950-ті рр.) і майбутньою долею засуджених за матеріалами архівно-слідчих справ бібліотечних фондів та архівних зібрань Хмельницької області.

Хронологічні рамки історико-дослідницького проєкту визначаються специфікою дослідження й охоплюють період від початку боротьби советської влади проти її ворогів до застосування масових репресій (1920 – 1950-ті рр.).

Географічні межі дослідження охоплюють територію сучасної Хмельницької області.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що положення, фактичний матеріал, висновки досліджень будуть корисними для підготовки

навчально-методичних матеріалів, посібників та розробки навчальних занять у закладах загальної середньої та вищої освіти з курсів «історії України», «всесвітньої історії», «правознавства», «історичного краєзнавства», «громадянської освіти», «генеалогії», «біографістики», «політології», «соціології» тощо.

Історико-дослідницький проєкт здійснюється на основі дотримання **принципів**:

- детермінізму та історизму;
- об'єктивності;
- аксіологічності;
- цілісності та всебічності;
- багатовекторності.

В процесі історико-дослідницької роботи учасники проєкту послуговуються комплексом як загально-історичних, так і джерелознавчих методів дослідження:

- **проблемно-хронологічний** для розділення широкої теми на вузучу, яка розглядається в хронологічній послідовності (з'ясування часової динаміки формування джерельного комплексу архівно-кримінальних справ);
- **метод аналогії** для дослідження історії репресій в межах певного населеного пункту (села, району, міста, республіки тощо);
- **порівняльно-історичний** для виявлення у слідчих справах загальних та специфічних (особливих) ознак, рис наявної в документах інформації;
- **ретроспективний** для реконструкції подій, пов'язаних з реалізацією репресивної політики карними органами більшовиків (1920 – 1950-ті рр.).
- **біографічний (на стику просопографії та генеалогії)** для вивчення життєвого шляху особи, створення формальних біограм;
- **просопографічний** для деталізації опису особистості, поглибленого вивчення особистісно-індивідуального змісту

конкретної особи або групи осіб, зв'язаних між собою родовими, професійними або іншими зв'язками (від опису до реконструкції внутрішнього світу особистості), правдивість і об'єктивність інформації, відтворення відомої особи в сукупності негативних і позитивних сторін життєпису;

– **історико-генетичний** – для з'ясування репресивної природи більшовицького режиму, тощо.

– **герменевтичний** – (мистецтво роз'яснення, аналізу тексту); часто використовується для тлумачення норм права і фактів, які обумовлюють їх застосування.

В цілому, **історичний підхід** в дослідженні використовується для пізнання правових явищ і процесів²⁷.

Зрозуміло, що в ході роботи студенти-дослідники застосовують за необхідності різноманітні методи дослідження.

Для підбору архівних матеріалів учасники проєкту використовують багатотомне видання «Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область»²⁸,

---

²⁷ Пекарчук В. М. Історико-правові дослідження: особливості методології / Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. № 4. / 2023. С. 42-44. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/7.pdf (дата звернення 03.11.2023 р.).

²⁸ *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: М. П. Вавринчук (голова), В. С. Гришук та ін.; – Упорядники: В. Ю. Васильев Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Кн. 1. – Хмельницький, 2008. – 934 с. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: М. П. Вавринчук (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: П. М. Воскобойнік, Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, В. М. Пажинська. – Кн. 2. – Хмельницький, 2009. – 1182 с., 16 с. іл. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: В. Д. Гаврішко (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: П. М. Воскобойнік, Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, В. М. Пажинська. – Кн. 3. – Хмельницький, 2010. – 1126 с. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область /*

«Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917 – 1925 рр.)»²⁹ та інші матеріали.

Перед початком роботи з першоджерелами (архівно-слідчими справами) студенти знайомляться з методичними рекомендаціями використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920 – 1950-ті рр.³⁰, посібником «Архіви КГБ для медіа»³¹, тематичними публікаціями вітчизняних та зарубіжних науковців та іншими матеріалами.

Редакція тому: В. Д. Гаврішко (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: П. М. Воскобойнік, Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, О. М. Фандуль. – Кн. 4. – Хмельницький, 2012. – 1158 с. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: Л. В. Стебло (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, О. М. Фандуль. – Кн. 5. – Хмельницький : ТОВ «Поліграфіст-2», 2014. – 896 с. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: М. В. Загородний (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, О. М. Фандуль. – Кн. 6. – Хмельницький : ТОВ «Поліграфіст-2», 2015. – 1174 с.*

²⁹ Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917-1925) рр.) Анований покажчик справ фонду кримінальних справ «Припинений» архівів тимчасового зберігання регіональних органів СБУ / Відп. упоряд. В. М. Василенко. Служба безпеки України; Галузевий державний архів; НАН України. Інститут історії України; Український інститут національної пам'яті. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2021. 700 с.; фотоіл.

³⁰ Гранкіна О. В., Омельчук Д. В., Московченко Н. П. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920 – 1950-ті рр. Методичні рекомендації. – К., 1997. – 34 с.

³¹ Бірчак В., Довженко О., Когут А., Макаров Ю., Попович О., Ясиневич Я. Архіви КГБ для медіа: Посібник / Редактор-упорядник Анна Олійник: Центр досліджень визвольного руху. – К.: К.І.С., 2018. – 216 с., іл.

Досить корисним досвідом для молодих дослідників стала їх участь у тематичних вебінарах, семінарах, презентаціях, зустрічах у форматі online, зокрема³²:

• *Семінар з міжвоєнної історії України, який проводив «Відділ історії України 20-30-х рр. ХХ ст.» Інституту історії України НАН України на тему: ««Петлюровці», «петлюрці», «петлюрівці», «петлюрівщина» у часі та просторі (до історії поняття)»». Лектором-доповідачем виступив кандидат історичних наук, старший науковий співробітник – Геннадій Єфіменко;*

• *Четвертий Семінар з міжвоєнної історії України, що проводив «Відділ історії України 20-30-х рр. ХХ ст.» Інституту історії України НАН України на тему: «Сексот «Академік»: причини та обставини співпраці науковця із ДПУ УСРР у (1920-х рр.)». Лектором-доповідачем виступила кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник – Оксана Юркова;*

• *«Історичний вебінар / Historical webinar», рубрика «Модерна доба. Друга світова війна. Сталінські злочини». Лектором-доповідачем виступив Віктор Філас – професор, доктор історичних наук, (Хортицька національна академія м. Запоріжжя). Тема виступу: «Запорізький табір НКВД для польських військовополонених: функціонування та повсякденність». Організатор і модератор В. Яценко,*

---

³² Островий В. Особливості викладання та використання неформальної освіти під час організації освітнього процесу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) першого бакалаврського рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в умовах широкомасштабної агресії РФ проти України / «Хмельниччина в контексті модернізаційних та трансформаційних процесів (ХХ – початку ХХІ століття): матеріали всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 р.) / [І. М. Шоробура (гол. ред.), В. М. Островий (заст. гол. ред.), В. Р. Адамський (відп. ред.), О. Л. Бакіна, Г. В. Бучківська та ін.], Хмельницький: ХГПА, 2023. С. 180-181.

кандидат історичних наук. «*Kharkiv Historico-Philological Society (м. Харків)*»;

• «*Історичний вебінар / Historical webinar*», рубрика «Модерна доба. Ad fontes», за участі дослідника архівів КГБ УРСР, к.і.н., м.н.с., Запорізького національного університету: *Едуарда Андрюценка*, який прочитав лекцію на тему: «*Архіви КГБ як джерело з історії України*». Організатор і модератор історичного вебінару *В. Яценко*, кандидат історичних наук. «*Kharkiv Historico-Philological Society (м. Харків)*»;

• *Презентація* наукового видання: «*Биківня – від території смерті до місця пам'яті*». Національний історико-меморіальний заповідник «Биківнянські могили», Інститут історії України НАН України. З доповідями виступили наукові співробітники Інституту історії НАН України: *Роман Поджур, Сергій Кокін, Олег Бажан*³³.

В процесі підготовки та роботи із зазначеними методичними рекомендаціями, необхідно звернути увагу на **характерні особливості** архівно-слідчих справ, які **обумовлені**:

– формуванням репресивними органами ВЧК-ГПУ-НКВД-МГБ;

– справи є складовою частиною кримінально-процесуального діловодства;

– слідчі справи є продуктом масових злочинів і служили «юридичним оформленням» протиправних дій – терором.

Особливості:

– типовість структури справи для конкретного історичного періоду;

---

³³ Новини кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії / Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/194327742470949> (дата звернення 12.05.2024 р.).

– поряд з офіційними матеріалами наявні особисті документи, записники, фотокартки, щоденники, епістолярна спадщина тощо. Часто використані як провина підслідного, що дає зрозуміти упередженість слідства;

– часто у кримінальних справах зберігаються документи, які датуються різними історичними періодами від подій Першої світової війни, або від початку революції 1917 р. і до 1950-х рр.;

– багато документів, які вказані в описі справи можуть бути відсутніми, як от: фото, листи, довідки, особисті документи та інші речові докази у справі;

– слідчі справи містять безліч «перекручень» і фальсифікацій, про що постійно необхідно пам'ятати, працюючи з ними.

Опис документів, та й структура слідчої справи залежала в основному від періоду її оформлення. За каденції ВЧК вона була простішою та включала:

- витяг із журналу засідань чекістського органу з вироком;
- акт про затримання;
- протоколи допитів звинуваченого та свідків;
- висновок за справою.

Часто в таких справах не було навіть анкети арештованого, тому повне ім'я та по батькові необхідно з'ясовувати в протоколах допитів. Переважно фото відсутні, однак іноді вони зустрічаються, що є цінною знахідкою у пошуковій роботі. Вірогідність (правдивість) інформації, яка представлена у справі значно вища порівняно із кримінально-слідчими справами періоду «Великого терору», оскільки репресії не були такими масовими. ВЧК в основному заарештовувала вороже налаштованих до советської влади і тих, хто співчував уряду УНР, просто мав відношення до української справи, були українцями за національністю. Так, мешканку м. Кам'янця-Подільського, Домініку Нижник,

заарештувала повітова ЧК, зазначивши в обвинувальному висновку, поряд з іншим, що за період панування в місті влади УНР «[...] вона могла видавати советських работников «українцям» [...]»³⁴. На нашу думку, більш переконливих доказів антиукраїнського характеру советської влади годі шукати. До того ж, подібних прикладів досить багато.

У матеріалах слідства часто простежувалися прояви великодержавного російського шовінізму, які, як відомо, дотепер використовує окупаційна влада РФ на території України. Це ще раз доводить правдивість тези, що більшовицька Росія, ССРСР та РФ – продовжувачі політики Російської імперії, є органічними її наслідувачами.

Нерідко, українців заарештовували більшовицькі каральні органи просто на підставі показів свідків, які часто керувалися якоюсь образою на побутовому підґрунті. Нова влада більшовиків, не маючи жодних речових доказів по суті справи, засуджувала українців до ув'язнення у концентраційних таборах. Щодо терміну ув'язнення, то, наприклад, мешканців м. Кам'янець-Подільського Домініку Нижник та Марію Степанову на початку січня 1921 р. засудили з цинічним формулюванням «[...] до кінця громадянської війни [...]»³⁵. На жаль, інформація у справі про подальшу долю засуджених відсутня.

Перед початком роботи з джерелами архівно-слідчих справ, необхідно ознайомитися із їх структурою – переліком обов'язкових документів, який склався вже у 1930-х рр., коли набули чинності кримінальний і кримінально-процесуальний кодекси:

- матеріали оформлення арешту і обшуку;
- ордер на арешт та обшук;

---

³⁴ ДАХМО. Ф. 6193. Оп. 12. Спр. П-27368. Архівно-слідча справа за звинуваченням Степанової Надії Пантелеймонівни та Нижник Домініки Кузьмівни. 1920-1992 рр. – Арк. 60.

³⁵ Там само. – Арк. 62-64.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

- документація про конфіскацію майна: протокол обшуку, квитанція про передачу на зберігання вилученого під час арешту, опис майна й акт про опечатування помешкання;
- анкета заарештованого;
- дактилоскопічний лист, пакет із фотокартками підслідного;
- матеріали слідства: протоколи допитів обвинуваченого та свідків, протоколи очних ставок, постанови про висування обвинувачення, зміну міри запобіжних заходів;
- матеріали оформлення слідства: протоколи пред'явлення слідчих матеріалів, актів медогляду (за наявності), обвинувальний висновок;
- матеріали визначення й оформлення вироку: протоколи засідання суду, військового трибуналу, витяг із протоколу позасудового органу; акт про виконання вироку (якщо була визначена вища міра покарання)³⁶.

В процесі роботи зі справами варто спочатку ознайомитися із обвинувальним висновком, оскільки, таким чином, буде більше розуміння про предмет проблеми, тим більше, що дослідник знайомиться із значним обсягом часто рукописного тексту, насиченого граматичними помилками, який важко читати.

У практичній роботі учасники проєкту використовують:

- порівняльний аналіз документів, який проводиться у напрямку зіставлення всіх складових справи, від звинувачення до реабілітації;
- порівняння з іншими видами історичних джерел тощо.

Звісно, існує багато методів і прийомів дослідження джерел, які можна обирати і застосовувати у практичній діяльності. Тут обмежень не буває. Також, до прикладу, слід

---

³⁶ Гранкіна О. В., Омельчук Д. В., Московченко Н. П. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920 – 1950-ті рр. Методичні рекомендації. – К., 1997. – 34 с.

використати прийом, який допоможе уточнити правильність написання прізвища підслідного та рік його народження. З подібною проблемою стикнувся один наш дослідник. Зокрема, йшлося про написання прізвища, яке чомусь на численних сторінках протоколів писалося по-різному. Нам пощастило, у справі було фото звинувачуваного. Знаючи, що кожне фото підписували одночасно, фіксуючи рік народження, ми вирішили це встановити. Оскільки фотокартка була наклеєна на аркуш справи, ми наскрізно просвітили фото за допомогою звичайного ліхтаря. Як результат, точне прочитання написання прізвища.

Великою удачею є виявлення у слідчій справі (далеко не завжди) матеріалів з інформацією про подальшу долю засудженого, або групи осіб, близьких та далеких родичів. Частіше – це звернення дружин, дітей про долю засудженого, або прохання про надання довідки про реабілітацію, тощо. Якщо проаналізувати звернення, що стосуються долі засуджених, особливо тих, хто зазнав репресій в період «Великого терору», можна виявити цинічну брехню зі сторони карних органів. Це легко встановити за матеріалами справи. Наприклад, арештований, як видно з матеріалів справи, засуджений до вищої міри покарання – розстрілу, ще у 1937 р., про що свідчить довідка про його виконання, а родичам на запит, вже після «Відлиги» повідомляли, що репресований помер у 1943 р., наприклад від запалення легень, або ще від якоїсь вигаданої хвороби. Документальним підтвердженням подібних випадків може слугувати звернення Іванова Михайла у 1956 р. до управління КГБ по Хмельницькій області, щодо з'ясування долі свого батька Іванова Кіндрата, який був заарештований органами НКВД у 1938 р.³⁷ Як з'ясувалося із матеріалів справи, батько позивача

---

³⁷ ДАХМО. Ф.Р. 6193. Спр. П-4534. Т.2. Архівно-слідча справа за звинуваченням Свояка Михайла Ілліча та інших, всього 24 людини, 1938-1992 рр., Арк. 122.

був розстріляний на підставі рішення «Трійки» УНКВД по Кам'янець-Подільській області ще у 1938 р.³⁸ Однак, офіційна відповідь була сфальсифікована, оскільки в ній було зазначено, що засуджений помер у виправно-трудоному таборі 1943 р. від склерозу серця³⁹.

Навіть убивши людину, советська репресивна система через двадцять і більше років після скоєння злочину намагалась виглядати в очах позивачів, нібито не причетною до смерті засудженого. Подібних випадків дуже багато.

Таким чином, пройшовши первинну теоретико-методологічну підготовку, студенти розпочали свою першу серйозну роботу як дослідники у заявленому історико-дослідницькому проєкті.

Звісно, під час ознайомлення з результатами праці, необхідно враховувати, що ця робота є результатом початкуючих майбутніх учителів історії на історико-дослідницькій ниві.

Сподіваємося, що і в подальшому проєкт буде реалізовуватися завдяки бажанню студентів брати в ньому участь.

P. S.

Необхідно зрозуміти, що без переосмислення злочинної більшовицької політики, без суспільного осуду, як організаторів, так і виконавців цього нелюдського терору, годі сподіватися на побудову громадянського суспільства та правової держави.

Також не варто прикривати проблему такими формулюваннями, як от «такі були часи». Це банальне виправдання, особливо виконавців злочинів. Нам вже приходилося чути «[...] я виконував наказ! [...]», або «[...] що я міг зробити? [...]». Пам'ятаймо, ніхто не зобов'язаний

---

³⁸ Там само. – Арк. 142.

³⁹ Там само. – Арк. 123.

виконувати явно кримінально протиправний наказ або розпорядження. За виконання таких наказів настає кримінальна відповідальність.

На жаль, саме відсутність покарання за вказані злочини, особливо із плином часу, беззаперечно веде до їх повторення, спочатку в одиничних випадках, а потім у масштабі всієї країни.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.):
Дослідницький проєкт**

Після пропозиції доєднатись до проєкту «ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.)», я поринула в роздуми, чи варто за це братись. Потрібно було врахувати всі «за» та «проти». Але, забігаючи наперед, аргументів «за» все таки було більше.

По-перше, представлений проєкт є суспільно важливим. Більшість людей, яких спіткали політичні репресії 20-30-х рр. ХХ ст., на превеликий жаль, є забутими. Їхні нащадки можуть навіть і не здогадуватись, що когось у родині спіткало таке нещастя. Це створює проблему з поверненням історичної пам'яті в українців. Заявлений проєкт дає можливість покращити ситуацію з формуванням національної самосвідомості, брак якої загрожує національній державності. Звісно, що люди не будуть масово опрацьовувати архівні документи, але я впевнена, що буде частина людей, які зацікавляться даною темою, розпитуватимуть старших членів сім'ї, використовуватимуть вже оцифровані справи, що містяться на веб-сторінках архівів.

По-друге, дослідження архівно-слідчих справ, дає можливість побачити людину в історії, в контексті подій. Часто, вивчаючи історію, ми зосереджуємось виключно на політичних, економічних та соціальних процесах, навіть не задумуючись, як ці чинники впливають на долю конкретної людини. Тож ще одним «за» є саме можливість зрозуміти життя людини в контексті епохи та у взаємодії з оточуючим середовищем.

По-третє, цей проєкт можна назвати особистою справою. Після пропозиції керівника проєкту долучитися до дослідницької роботи, я вирішила розпитати рідних, чи були в моїй сім'ї репресовані. Як виявилось були... При чому, моїм рідним було відомо лише про двох репресованих. Ця звістка справила на мене досить емоційне враження, яке важко описати. Далі потрібно було знайти підтвердження у виданні «*Реабілітовані історією. Хмельницька область*» і не тільки. В ході дослідницької роботи мені вдалося відшукати інформацію про п'ятьох близьких родичів (просто неймовірно), які зазнали політичних репресій в роки «Великого терору». З довідкового видання дізналась фонд і номер справи. Далі робота в архівах зі справами, зокрема оцифрування та виписки. З одного боку, я дуже рада, що вдалось знайти інформацію, дізнатись більше про свою родину, але з іншого боку – це емоційне випробовування. Коли вивчаєш кримінально-слідчу справу, що стосується рідної тобі людини, психологічні переживання посилюються в рази у порівнянні з аналогічними матеріалами, які стосуються інших, невідомих тобі людей. Це щось особливе, що не можна передати на словах.

По-четверте, не варто забувати і про практичне використання архівно-слідчих справ. Як майбутній учитель, викладач історії, я матиму можливість презентувати вже практично досліджені (абсолютно реальні, як документальні джерела, що є продуктом певної історичної епохи) архівно-слідчі справи під час викладання відповідної теми, розділу на заняттях у закладах загальної середньої освіти.

Якщо говорити про «проти», то це у більшості випадків безпосередньо робота з документами, а саме її складність. Справа в тому, що більшість тексту написано від руки, часто різними людьми, тож інколи було надзвичайно важко розрізнити почерк. Крім того, частина тексту була написана олівцем, який з часом майже повністю втратив

колір. У цьому випадку необхідно залучати програми для редагування фото, тощо. Також, документи у минулі роки були зшиті не найкращим чином. Значна частина тексту опинилася за палітуркою, що створює додаткову проблему при спробі прочитати текст. Проте, не зважаючи на вказані труднощі, все ж таки можна ці проблеми долати.

На мою думку, проєкт «ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.)» є важливим для повернення історичної пам'яті та формування національної свідомості українців. Він дає можливість зосередитись на долі конкретної людини в контексті епохи, її внутрішньому світі, особливостях правової моделі країни советів. Історико-дослідницький проєкт розширює знання про власну родину, спонукає до подальших генеалогічних досліджень родоводу. А всі «протипи» (складності) можна вважати практичною складовою роботи з архівними джерелами, якою займаються історики-дослідники безпосередньо в архівах України та зарубіжжя.

Не можна і забувати про практичне використання здобутої інформації у моїй майбутній професійній діяльності.

Отже, раджу усім бажаючим, навіть і не історикам, заради перемоги історичної справедливості, доєднатися до нашого проєкту.

Ірина БОНДАРЧУК

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.):
Дослідницький проєкт**

На мою думку, проєкт «ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.)» має вагоме значення для історії України та майбутніх поколінь. Загалом цей проєкт – це дослідницька робота, в якій беруть участь викладачі та студенти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії гуманітарного факультету спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) з метою викриття злочинів комуністичного режиму проти української нації. Цей проєкт дозволив мені поглибити власні знання з новітньої історії України та побачити справжнє життя пересічних українців в умовах повсякдення.

Загалом, репресії проти українців розпочалися з початком більшовицької окупації Поділля у 1920 р. та встановлення радянської влади. В подальшому терор набуває все більшого розмаху. Суспільство опинилося в стані тотального контролю, підозри, залякування, доносів, голодоморів та інших соціальних експериментів.

Саме робота з кримінальними справами у Державному архіві Хмельницької області показала реалії життя українців за період 1920 – 1950-ті рр. Зрозуміло, що наше знайомство із слідчими справами – це тільки початок, перші кроки, адже є ще дуже багато архівних джерел, які не опрацьовані та не оприлюднені. Наше теперішнє та прийдешнє покоління мають дізнатися із подібних досліджень, до яких ми сьогодні залучені, хто істинний ворог для Української державності та для нашої нації в цілому.

За допомогою проєкту я особисто отримала *навички*:

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

- ✓ працювати з архівно-слідчими справами як історичним джерелом;
- ✓ аналізувати період, в якому були створенні кримінальні справи;
- ✓ працювати з почерком даної епохи;
- ✓ звертати увагу на невеликі, на перший погляд, часто незначні деталі в процесі дослідження;
- ✓ реконструювати та відновлювати біографії репресованих людей;
- ✓ використовувати набуті знання, а головне результати дослідницької роботи в проєкті під час проведення тематичних навчальних занять в закладах загальної середньої освіти (зокрема під час практики);
- ✓ самостійно провадити подібні розвідки в архівах України після завершення навчання.

Саме завдячуючи участі у проєкті, я зацікавилася і, як наслідок, отримала унікальну можливість дослідити невідомі сторінки з історії моєї родини по лінії матері. Я віднайшла в обласному архіві та опрацювала фільтраційну справу мого прадіда, якого під час Другої світової війни було вивезено до Німеччини, де він працював на цегельному заводі в період 1943 – 1945 рр. Моєму прадіду пощастило, що він зміг повернутись додому в Україну неушкодженим. Як виявилось, після прибуття на батьківщину проблеми для мого родича не закінчилися, оскільки він одразу потрапив під «пильний» нагляд советських спецслужб. На нього завели справу, аби виявити та переконатись, що неблагонадійний не був завербований у Німеччині ворогом СРСР. Впродовж наступних п'яти років репресивні органи слідкували за моїм прадідом, що значно ускладнило його життя.

Фактично, мій прадід став жертвою двох тоталітарних режимів водночас, як советського, так і нацистського. Наскільки я зрозуміла, йому ще дуже пощастило не потрапити одразу до ГУЛАГу, як це відбулося з тисячами

українців. Ось ціна відсутності власної Української державності, та, як наслідок, українець став жертвою окупантів.

Місцями архівні джерела, з якими я працювала, досить важко читати і не тільки через насичення абревіатур, але й через пошкодження паперу, що пройшов випробовування часом. В даному випадку керівник нашого проєкту В. Островий допоміг «розчитати» «проблемні» місця у тексті.

Окрім цього, я мала змогу знайти інформацію ще про чотирьох родичів моїх батьків, яка охоплює період 1930-х – 1940-х рр. Цей проєкт спрямував мене у справі подальших генеалогічних досліджень власного родоводу.

У ході роботи зі слідчими справами мене найбільш вразили та одночасно здивували групові справи, де в списках звинувачених були записані родичі або інші люди, яких або засудили до вищої міри покарання – розстрілу, або заслали в концтабір на десять років без правових на те підстав, причому подальша їх доля, як видно було з матеріалів справ – невідома. В процесі історико-дослідницької роботи вражали також безпідставні, часто вигадані, абсурдні звинувачення з їх цинічними формулюваннями. Охоплює справжній жах, коли починаєш усвідомлювати, що за кожним вирокком стоїть конкретна людина з її особистим всесвітом.

Вважаю, що цей проєкт є надважливим і цінним для сучасності, адже на сьогодні ми живемо в часі, коли українська нація черговий раз потерпає від агресії московського окупанта – спадкоємця сталінського режиму, який прагне її знищити. Для нас та й прийдешніх поколінь цей проєкт наочно демонструє, що буде з громадянами України, якщо ворог переможе – це концентраційні табори, голодомори, депортації, асиміляція та масові репресії. Ця робота сприяє викриттю злочинів антилюдяного советського режиму. Зрештою, має відбутися другий «Нюрнберг» вже над советським комуно-більшовицьким режимом.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Я змогла зробити для себе висновок, що подібне ні в якому разі не має права повторитися. Для того, щоб цього запобігти, дану проблему треба вивчати та усіляко висвітлювати для широкого загалу. Результати проєкту мають бути серйозним застереженням для нас і наших наступників.

Тетяна КУЙДАН

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.):
Дослідницький проєкт**

Масові репресії 20-30-х рр. ХХ ст. (період сталінських репресій) відіграли надзвичайно негативну роль в житті українського народу. У цей період було здійснено масштабні політичні репресії та терор проти населення, що суттєво вплинуло на події та хід не тільки вітчизняної, але й світової історії. Загалом, репресії призвели до величезних демографічних та ментальних втрат українців.

З огляду на бажання внести частку власних зусиль щодо відновлення історичної справедливості, я вирішила безпосередньо взяти участь у зазначеному проєкті.

За пів року часу участі у проєкті, особисто мені вдалося знайти у різних архівах загалом шість близьких родичів, чотири з яких брали участь у Другій світовій війні, а двоє були репресовані в 1930-х рр. на території сучасної Хмельницької області. Ці відкриття значно збагатили генеалогічне дерево моєї великої родини, що важко переоцінити навіть з погляду фахових дослідників. Фактично це безцінний результат пошукової роботи для мене та моїх близьких. З огляду на мій невеликий досвід, далеко не всім вдається досягти такого результату, а тим більше пошуковцю, який тільки розпочав свою дослідницьку діяльність.

Загалом, репресії 20-30 рр. ХХ ст. створили важливий контекст для подальшого розвитку подій в Україні, визначили її історію та вплинули на формування національної самосвідомості. Цей період в історії України залишив глибокі сліди психічної травми в суспільстві, яке потребує тривалої реабілітації на шляху відновлення соціальної стійкості.

Тому, можу сказати, що проєкт для мене – це змога зануритися в один із драматичних періодів для нашої нації та допомога висвітлити трагічні сторінки історії тих, хто намагався відстоювати право на життя, на незалежність для країни, або став беззахисною жертвою терору.

Не забуваємо, про те, що репресії стали важливим елементом історичної пам'яті України. Вони відмаркували себе на свідомості народу та стали символом боротьби за свободу, незалежність і права людини. В роботі над проєктом ми маємо можливість проаналізувати сфабриковані кримінальні справи на наших односельців та можливість досліджувати історію не тільки незнайомої людини, а також своїх рідних. Проєкт дає змогу поширити інформацію про один із кривавих періодів нашої історії на шляху до незалежності та верховенства права. Ми маємо знати своє минуле, щоб запобігти формуванню правового нігілізму та повторенню масових репресій у майбутньому.

Участь у проєкті, а головне – його результативні наслідки, сприяють збереженню історичної пам'яті та виховують почуття відповідальності за майбутнє нашої держави України.

Христина П'ЯВЧУК

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР
політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.):
Дослідницький проєкт**

Коли я вперше дізналася про проєкт, то зрозуміла, що це цікаво для мене, особливо тому, що є можливість зануритись у минуле за допомогою не лише підручників, методичних посібників і наукових статей, а безпосередньо історичних першоджерел. З'явилася реальна можливість доторкнутися до справжніх документальних свідків цілої історичної епохи.

Звісно, я розуміла, що це не просто, оскільки в процесі роботи прийдеться зіштовхнутися з різноманітними труднощами. Однак, перспектива дослідження невігданих життєвих історій конкретних людей взяла гору. Тим більше, мова йшла про викриття масових злочинів більшовицького режиму, особливо у 30-ті рр. ХХ ст.

Репресовані, долю яких ми мали досліджувати – це люди, які жили своїм життям і за особливих обставин стали жертвами кривавого більшовицького режиму. Кожен із них сплатив високу ціну, хто десятками років у таборах, хто депортацією, а хто власним життям. У цій ситуації не було місця справедливості.

Ще більшою несправедливістю, як на мене, є ситуація при якій життєві історії цих людей залишаються на полицях архівів без найменшої надії на суспільний розголос, що є серйозною перепоною на шляху відновлення історичної пам'яті українського народу.

У моїй родині теж були репресовані, зокрема мій прадід. Йому пощастило, і він вижив. Однак, на жаль, мені персонально та моїм рідним нічого невідомо про роки його

заслання. Взагалі, наскільки я зрозуміла, ця тема ніколи рідними не обговорювалася, як табуйована, в більшості сім'ях українців. Тому, пропозиція ще більше підштовхнула мене до роботи, щоби бути причетною до суспільно-значимої проблеми. Зокрема, зберегти якомога більше інформації про наших предків які зазнали масових репресій та разом відновити історичну справедливість.

Окрім того, участь у проєкті дає *можливість*:

- *розширити обізнаність у досліджуваній тематиці, безпосередньо в процесі ознайомлення з джерелами наочно;*
- *навчитись працювати з архівними документами;*
- *шляхом оцифрування, виписок, аналізу і нарешті публікацією результатів долучитися до збереження безцінних історичних джерел;*
- *поширювати інформацію про злочини більшовицького тоталітарного режиму щодо конкретних людей;*
- *оприлюднити маловідомі сторінки нашої історії;*
- *використовувати отриману інформацію на заняттях в школі, в позакласній роботі тощо.*

У ході дослідження стає більш зрозумілим вислів про те, що людина живе рівно стільки, скільки про неї пам'ятають. В контексті просопографії варто зазначити, що даний проєкт дає змогу дізнатись про конкретний історичний період, про діяльність і взаємозв'язки людей, міжособистісні стосунки в контексті епохи.

Моя родина вважає, що те, що я роблю і кожен, хто задіяний у цьому проєкті, є дуже важливим, адже ми безпосередньо відновлюємо та реконструюємо наше складне та маловивчене минуле. В процесі дослідницької роботи ми також зустрічаємо не тільки жертв, які корилися долі, але й тих, хто боровся з антилюдяною советською системою.

Особливо зараз проєкт набуває неудаваної актуальності, оскільки ми знову опинилися перед загрозою масових репресій з боку вже в чергове прибулих в Україну

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

московських окупантів. Саме зараз перед українським суспільством стоїть завдання зробити усе, щоби «добре» забуте наше драматичне минуле ніколи більше не повторилося. Зрештою, маємо бути свідомі цього.

«Контрреволюціонер»
Яків Спиридонович ПОЛУКРАВЕЦЬ
за матеріалами архівно-слідчих справ Державного архіву
Хмельницької області

УССР—НКВД
ШЕПЕТОВКА

ДЕЛО № 1474

За обвиняемым
Полукравца Якова Спиридоновича

По ст 54-10. УК УССР.

231204

НАЧАТО 16 " октября 1937 г.
ОКОНЧЕНО 18 " ноября 1937 г.

Држ. арх. Ш. Ж. 1938—50

Титульний аркуш архівно-слідчої справи за обвинуваченням
Полукравця Якова Спиридоновича П-20601 ⁴⁰

⁴⁰ ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-20601. Архівно-слідча справа за обвинуваченням ПОЛУКРАВЦЯ Якова Спиридоновича, 1937-1989 рр. 25 арк.

Як відомо нам з новітньої історії, репресії проти мешканців України розпочалися одразу по встановленню більшовицької влади на місцях у 1920-му році. У сталінські часи вони набувають вже масового характеру.

Однак, станом на тепер, можна зустріти коментарі, мовляв репресії не були настільки масовими, а дехто взагалі їх заперечує. Це відверта неправда та спроба виправдати антилюдяний советський тоталітарний режим. Варто лише потрапити в будь-який державний обласний архів нашої України і побачити неймовірно велику кількість слідчих справ, заведених на пересічних громадян, як у 1920-і, 1930-і так і 1950-ті роки. Одразу стає зрозумілим масштаб цього виклику людяності та верховенству права.

Репресії надзвичайно негативно вплинули на всіх мешканців України. Безліч життів було скалічено та втрачено, а скільки травмовано психічно, ніхто не знає достеменно. У суспільстві набувала поширення атмосфера масової підозри та доносів. Мало того, що репресії мали місце, вони ще й носили масовий характер, особливо в епоху «Великого терору» у 30-ті рр. ХХ ст. У будь-якому разі їх наслідки і сьогодні позначаються на демографічному та ментальному становищі українців. Про це треба говорити і робити все, щоб дослідити та переосмислити трагічні сторінки нашого минулого.

Географічне та територіальне розташування Поділля та Південно-Східної Волині (тепер Хмельниччина), як прикордонної смуги, мало свої особливості, і звісно ж, позначилися на характері звинувачень з боку карально-репресивної системи. В більшості випадків заарештованих на території Поділля та Волині звинувачували в шпигунстві, диверсіях, контрабанді, нелегальному перетині кордону, а також підготовці повстань та заколотів. Одночасно, певним

каталізатором репресій виступили так звані «волинки», в яких брала участь значна частина мешканців навколишніх сіл. Репресії викликала як незадоволеність колективізацією на селі, так і незгода з політикою партії більшовиків.

Отже, щоби предметно розібратися у проблемі ми спробуємо проаналізувати один із тисячі випадків на прикладі долі однієї людини, а саме Якова Спиридоновича ПОЛУКРАВЦЯ.

Яків Спиридонович ПОЛУКРАВЕЦЬ народився 1903 р. в с. Святець, Волинської губернії, Кременецького повіту, Святецької волості. (з березня 1923 р. Теофіпольський район, з вересня 1937 р. Кам'янець-Подільська область), (тепер с. Святець Хмельницького району, Хмельницької області). За соціальним положенням належав до селян-середняків, був малограмотним. До революції 1917 р. перебував на утриманні батьків, після – забезпечував себе сам. Протягом життя був безпартійним та не служив у війську. Яків мав дружину Єфросинію, яка працювала у колгоспі та дочок Євдокію і Феодору.

Його брат Іван до революції був прапорщиком Російської імператорської армії (далі – РІА). З 1919 р. проживав у Польщі. Зі слів Якова невідомо, за яких обставин брат Іван опинився в Польщі, адже після звільнення з РІА побув вдома всього два місяці, та згодом поїхав у невідомому напрямку. У 1926 р. Яків отримав лист від брата, у якому останній повідомляє про своє місце перебування, а також місце роботи. Після цього випадку Яків більше не отримувал листи від Івана⁴¹.

Тесть Я. ПОЛУКРАВЦЯ, Григорій ПОВОРОЗНИК, був «розкуркулений» і висланий на північ у 1930 р. як заможний «кулак». Згодом і син тестя – Максим був також

---

⁴¹ ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-20601. Архівно-слідча справа за звинуваченням ПОЛУКРАВЦЯ Якова Спиридоновича, 1937-1989 рр. – Арк. 1, 7.

висланий на північ ССРСР. У тому ж році дядька Якова, Йосифа РОЗДОРОТНЬОГО спіткала аналогічна історія. Яків підтримував з ним листування⁴². Така ж участь наздогнала сестру дружини Якова у 1935 р.⁴³

Важке економічне становище, голод спонукали Якова періодично займатися торгівлею та перетинати державний кордон із Польщею. Та вже у 1933 р. він був затриманий Ямпільським прикордонним загоном.

Один зі свідків, Никифор КОВАЛИК, повідомляв, що Яків у 1933 р. був затриманий за антирадянську агітацію. Інший свідок, а саме, Феодосій ПОСИТАКА, повідомляє, що Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ був затриманий у 1933 р. за антирадянську діяльність, про що під час допитів показав: «[...] 1934 р. Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ відкрито виступав проти землеустрою [...]». (На жаль свідок не уточнив, як саме Яків «[...] відкрито виступав проти землеустрою [...]»).

Третій свідок Євстафій РОМАНЮК також говорить про антирадянську діяльність Якова, що спричинила його арешт в 1933 р.⁴⁴ Проте, знову ж таки, не наводить конкретних прикладів, а використовує загальні фрази.

Характерно, що ні в анкеті звинуваченого, ні в протоколах допиту не вказується конкретна причина арешту Якова ПОЛУКРАВЦЯ в 1933 р. Ямпільським прикордонним загоном. Під час допиту Яків, розповідаючи про це, зазначив, що не знає причини арешту⁴⁵. За його словами, пробув під вартою два місяці, після чого його звільнили. Також у матеріалах справи повідомляється, що після звільнення з-під варти Якову було відмовлено у паспорті⁴⁶.

---

⁴² Там само. – Арк. 13, 15.

⁴³ Там само. – Арк. 7.

⁴⁴ Там само. – Арк. 16.

⁴⁵ Там само. – Арк. 7.

⁴⁶ Там само. – Арк. 4.

16 жовтня 1937 р. уповноважений Славутського райвідділу НКВД УССР САМОЙЛОВ, розглянувши матеріали за звинуваченням громадянина Якова Спиридоновича ПОЛУКРАВЦЯ, постановив, обрати запобіжним заходом арешт. Щоби унеможливити уникнення слідства та суду обвинуваченого, з подальшим утриманням під вартою у Тюрподі Шепетівського Міськвідділу НКВД. Постанову направили Шепетівському міському прокурору. Якова ПОЛУКРАВЦЯ звинувачували у злочинах, передбачених ст. 54-10 КК УССР. *«[...] Зазвичай стаття застосовувалася за пропаганду або агітацію, яка полягала в заклик до повалення, підриву або послаблення радянської влади чи до вчинення окремих контрреволюційних злочинів, а також за розповсюдження чи виготовлення або зберігання літератури того самого змісту застосовується – позбавлення волі на строк не менш, як шість місяців. За ті самі дії, під час масових заворушень, або з використанням релігійних, або національних забобонів мас, або у воєнній обстановці, або в місцевостях, оголошених на воєнному стані, застосовуються – заходи соціального захисту, зазначені в ст. 54-20 цього Кодексу, тобто до страти... До самої смерті Сталіна, звинувачення в контрреволюційній діяльності і зраді батьківщини використовувалася для фізичного знищення реальних та уявних політичних противників режиму [...]»⁴⁷.*

У постанові зазначалося, що він протягом кількох років займався контрабандою, з цією метою переходив державний кордон, брав активну участь у березневій антиколгоспній «волинці», проводив контрреволюційну

---

⁴⁷ Міжнародний фонд «Відродження». Дисидентський рух в Україні. URL: <https://web.archive.org/web/20110603000701/http://archive.khpg.org/index.php?id=1162803736> (дата звернення 12.05.2024 р.).

пропаганду, спрямовану на дискредитацію радянської влади та зрив заходів, що проводилися на селі⁴⁸.

16 жовтня 1937 р. начальник Теофіпольського РО НКВД мл. лейтенант ГОСБЕЗОПАСНОСТІ САВЧЕНКО видав ордер на обшук. В ордері зазначалося, що незалежно від його наслідків Якова ПОЛУКРАВЦЯ необхідно заарештувати⁴⁹. Обшук був проведений у той же день, однак матеріалів, компрометуючих Якова, виявлено не було. Якщо точніше, то відповідно до протоколу обшуку було вилучено:

1. Паспорт на ім'я ПОЛУКРАВЦЯ Якова.

Серія ЕЛ за № 668282.

2. Військовий квиток.

3. Зошит із записами.

4. Відкриті листи – три одиниці⁵⁰.

Обшук проводив співробітник Теофіпольського РО НКВД АРХІПОВСКИЙ. На жаль, прізвище чітко не читається, можлива помилка.

Про зміст вилучених матеріалів в подальшому не йдеться. Це означає, що вони ніяким чином не містили компрометуючої інформації.

У подальшому, а саме 10, 18 та 20 листопада 1937 р., було проведено допити арештованого. Під час цього процесу отримано інформацію про деякі сторінки біографії та сімейний стан фігуранта справи.

У ході слідства було залучено і допитано трьох свідків, а саме: Никифора Захаровича КОВАЛИКА, Феодосія Миколайовича ПОСІТАКУ та Євстафія Корнієвича РОМАНЮКА. Допитували свідків: помічник оперуповноваженого УГБ ВОЙЦМАН, співробітник РО НКВД ЯРОШ, відповідно прізвище третього не зазначено.

---

⁴⁸ Там само. – Арк. 1.

⁴⁹ Там само. – Арк. 2.

⁵⁰ Там само. – Арк. 3.

Допит усіх трьох свідків проведено в один день – 18 листопада.

Покази свідків відрізнялися не суттєво. Вони звинувачували Якова в участі у «кулацькій волинці», «виступах проти колективізації», а також у «контрабандній діяльності» та «антирадянській контрреволюційній діяльності». Зокрема, про участь у «волинці» Якова свідчив Феодосій ПОСІТАКА, проте більше ніж твердження, що Яків ПОЛУКРАВЕЦЬ у 1930 р. був залучений до «кулацької волинки» та виступав проти колективізації, доказів надано не було.

У своїх показах про події 1930 р. згадували також Никифор КОВАЛИК та Євстафій РОМАНЮК. Перший засвідчив наступне: «[...] 1930 р. Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ згрупувався з кулаками села і, виступаючи проти колективізації, серед населення заявляв: «[...] царизм довго не існував і то впав, а Радянській владі існувати не дано» [...]»⁵¹.

Інший свідок Є. РОМАНЮК показав: «[...] мені відомо, що Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ в 1930 р. активно виступав проти колективізації, організовуючи ворожий елемент села [...]»⁵². Проте, як саме Яків організовував селян, що потім робили ці селяни, Євстафій РОМАНЮК не уточнив.

Щодо контрабандної діяльності Якова, то свідок Никифор КОВАЛИК на допитах показав, що до 1925 р. Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ таки робив «ходки» до Польщі, де навідував свого брата Івана. Також, за його свідченнями, звинувачений займався передачею різних листів для «сектантів», зокрема їх очільнику. Показово, що детальної, конкретної інформації про «сектантів» та контрабандну діяльність обвинуваченого свідок не надав⁵³.

---

⁵¹ Там само. – Арк. 11.

⁵² Там само. – Арк. 16.

⁵³ Там само. – Арк. 11.

Інший свідок у справі, Феодосій ПОСІТАКА, зазначав, що Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ займався контрабандною діяльністю ще до 1924 р., згадував він і про брата Якова – Івана. За словами свідка, Яків здійснював «ходки» до Польщі, звідки приносив різні товари. Які саме товари і для кого вони були призначені Феодосій в протоколі допиту не повідомляв⁵⁴.

Євстафій РОМАНЮК, відповідаючи на допитах на запитання про «контрреволюційну» діяльність Якова, дав покази про те, що в 1937 р. Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ, будучи бригадиром колгоспу, дискредитував «стаханівський рух», тим самим ствердивши, що «[...] стаханівський рух з колгоспників кров висмоктує, а їсти не дає [...]»⁵⁵.

У свою чергу, Феодосій ПОСІТАКА свідчив, що в 1929 р. Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ свідомо не виконував розпорядження сільради, проводив агітацію серед селян, щоб вони не виконували державних зобов'язань⁵⁶.

На допиті Никифор КОВАЛИК заявив, що звинувачений у розмові із ним розповідав про плани на майбутнє: «[...] Я ще буду жити зі своїм братом разом і дочекаюсь поки сюди прибудуть поляки [...]»⁵⁷.

Тобто, як стало зрозуміло з матеріалів слідства, окрім усних заяв трьох свідків, ніяких переконуючих доказів у вчиненні підслідним злочинів у справі не міститься. Так само це стосується так званої контрреволюційної діяльності.

Допитував Я. ПОЛУКРАВЦЯ помічник оперуповноваженого Теофіпольського РО НКВД – СКОБЕЛЬ. Під час першого допиту Я. ПОЛУКРАВЦЯ (10-го листопада) слідчий запитував про репресованих родичів Якова, а також чи проживав хтось із них за кордоном⁵⁸.

---

⁵⁴ Там само. – Арк. 13.

⁵⁵ Там само. – Арк. 16.

⁵⁶ Там само. – Арк. 13.

⁵⁷ Там само. – Арк. 11.

⁵⁸ Там само. – Арк. 8.

Під час другого допиту (18-го листопада) слідчий почав використовувати питання, які стосувалися безпосередньо справи: «...Слідству відомо, що ви, будучи, активним сектантом, при встановленні державного кордону, приносили із Польщі літературу для сектантів. Чи підтверджуєте ви це?...»; «...Слідству відомо, що ви, будучи вороже налаштовані до радянської влади, – брали активну участь в березневій «волинці» в 1930 році. Чи підтверджуєте ви це?...»; «...Слідству відомо, що ви дискредитували «стаханівський рух» серед колгоспної маси. Розкажіть детально про це...»⁵⁹.

Під час третього допиту (20-го листопада) слідчий використовував такі питання: «...Слідству відомо, що ви після встановлення державного кордону з братом займалися контрабандою і з цією метою ходили нелегально до Польщі. Чи підтверджуєте ви це?...»; «...Слідству відомо, що ви, будучи вороже налаштовані до радянської влади, проводили антирадянську пропаганду серед населення села, закликали їх не виконувати державні зобов'язання. Чи підтверджуєте ви це?...»⁶⁰.

У відповідь на кожне запитання Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ відповідав: «...Я не підтверджую це...». Після такої відповіді часто слідчий звертався до показів свідків: «...Ви даєте неправдиві свідчення, що суперечить показам Феодосія ПОСІТАКИ від 18 листопада 1937 р....». Таких показів було три, вони використовувались під час допитів 18 та 20-го листопада (18-го залучали свідчення Н. КОВАЛИКА, 20-го – Ф. ПОСІТАКИ). Покази свідків Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ повністю заперечував.

Завдяки цій інформації ми можемо зробити висновок, що конкретні звинувачення Я. ПОЛУКРАВЦЯ були сформульовані після допиту свідків 18-го листопада. Тож

---

⁵⁹ Там само.

⁶⁰ Там само. – Арк. 9.

єдиним доказом злочинів звинуваченого були лише їх свідчення. Про їх упередженість та бездоказовість ми вже зазначали.

18 листопада 1937 р. Шепетівська оперативна слідча група сфабрикувала обвинувальний висновок⁶¹.

«ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

За обвинуваченням ПОЛУКРАВЦЯ Якова Спиридоновича у злочинах передбачених ст. 54-10 КК УССР

У Теофіпольському райвідділі НКВД були матеріали про те, що уродженець і мешканець села Святець, Теофіпольського району, Кам'янець-Подільської області, – ПОЛУКРАВЕЦЬ Яків Спиридонович 1903 року народження, з селян-середняків, має брата офіцера старої армії, який утік до Польщі, де мешкає й дотепер, з останнім листувався, братів дружини розкуркулили й заслали на Північ.

На підставі викладеного 16-го жовтня – 1937 року ПОЛУКРАВЕЦЬ Яків Спиридонович був заарештований і притягнутий до слідства як обвинувачений.

Проведеними у справі слідчими діями – допитом свідків і обвинуваченого ПОЛУКРАВЦЯ – ВСТАНОВЛЕНО:

ПОЛУКРАВЕЦЬ після встановлення державного кордону займався контрабандою у вигляді промислу і з цією метою здійснював нелегальний перехід на бік Польщі /арк. спр. № 11/.

У ті ж роки ПОЛУКРАВЕЦЬ, будучи активним сектантом, нелегально приносив із Польщі контрреволюційну сектантську літературу /арк. спр. № 11/.

У 1924 році ПОЛУКРАВЕЦЬ брав активну участь проти заходу на селі із землеустрою, що проводився /арк. спр. № 13/.

У 1930 році ПОЛУКРАВЕЦЬ, будучи вороже налаштований проти колгоспного ладу, брав активну участь у

---

⁶¹ Там само. – Арк. 16.

березневій антиколгоспній волинці, організовуючи масу односельців на розбір майна колгоспів /арк. спр. № 11-15/.

Протягом низки років ПОЛУКРАВЕЦЬ проводить контрреволюційну пропаганду, спрямовану на дискредитацію існуючого Радянського ладу, заявляючи: «Царизм довго існував і то впав, а радянській владі існувати недовго» /арк. спр. № 11/.

У 1937 році ПОЛУКРАВЕЦЬ виступав серед колгоспників із дискредитацією стаханівського руху, заявляючи: «Стахановський рух смокче з колгоспників кров» /арк. спр. № 15/.

Обвинувачений ПОЛУКРАВЕЦЬ винним себе у пред'явлених звинуваченнях не визнав, однак, факти його контрреволюційної діяльності підтверджуються свідками: Н. З. КОВАЛИК, Ф. М. ПОСІТАКА, Є. К. РОМАНЮК.

На підставі викладеного – ЗВИНУВАЧУЄТЬСЯ:

ПОЛУКРАВЕЦЬ Яків Спиридонович, 1903 року народження, уродженець і мешканець села Святець, Теофіпольського району, із селян-середняків, 1933 року заарештовувався Ямпільським прикордонним загоном за к-р. діяльність, має рідного брата офіцера старої армії, що мешкає у Польщі, безпартійний, українець, гр-н ССРСР, у тому, що він свого часу займався контрабандою і нелегальним перенесенням контрреволюційної сектантської літератури, виступав проти землеустрою на селі, брав активну участь у Березневій волинці.

Упродовж низки років проводить контрреволюційну пропаганду, дискредитуючи наявний Совстрой і заходи, що проводяться, тобто у злочинах, передбачених ст. 54-10 КК УССР.

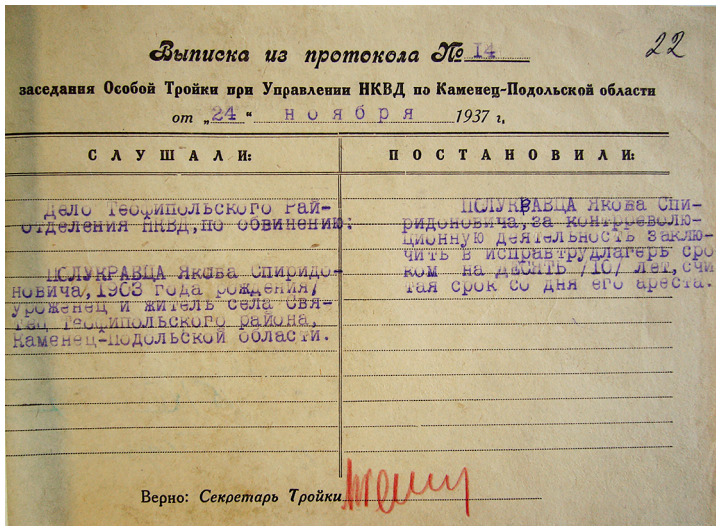
ПОСТАНОВИВ:

Слідчу справу за № 1474 за обвинуваченням ПОЛУКРАВЦЯ Якова Спиридоновича скерувати на розгляд Трійки УНКВД УССР у Кам'янець-Подільській області.

ДОВІДКА: Обвинувачений **ПОЛУКРАВЕЦЬ** утримується під вартою в Тюрподі Шепетівського міськвідділу НКВД. Паспорт серія ЕЛ, № 668282 долучено до слідчої справи. Речдоків у справі – немає.

Обвинувальний висновок складено 18-го листопада – 1937 р. Шепетівською Оперслідгрупою, в м. Шепетівка. Помічник оперуповноваженого 4 відділу УГБ – мл. лейтенант Госбезпеки (підпис) **САМОЙЛОВ** «згідний» т.в.о. начальника відділення 4 відділу УГБ – мл. лейтенант Госбезпеки (підпис) **МОНАРХ** «затверджую» начальник Шепетівської оперслідгрупи – ст. лейтенант Госбезпеки (підпис) **ГРИШКО**⁶².

Далі, слідчу справу передали на розгляд «Особливої Трійки» УНКВД УССР. Вже 24 листопада 1937 р. Яків **ПОЛУКРАВЕЦЬ** був засуджений за контрреволюційну діяльність строком до 10 років позбавлення волі «ІТЛ», враховуючи строк від дня арешту⁶³.

⁶² Там само. – Арк. 16-17.

⁶³ Там само. – Арк. 16-18.

*Виписка з протоколу № 14 засідання Особливої Трійки при Управлінні НКВД у Кам'янець-Подільській області від 24 листопада 1937 р.*⁶⁴

Також відомо, що Яків подав скаргу прокурору ССРСР. У ній скаржився про неправомірне засудження та просив переглянути справу. Скаргу все ж розглянули 2 грудня 1940 р., проте позитивного результату це не принесло. Помічник обл. прокурора по спец. Справам Кам'янець-Подільської області – СТЕПАНЮК постановив, що скаргу засудженого ПОЛУКРАВЦЯ залишити без задоволення, про що повідомити скаржнику. Таке рішення пояснювалось тим, що хоч обвинувачуваний винним себе не визнав, однак він викритий свідченнями: КОВАЛИКА, ПОСІТАКИ, РОМАНЮКА. Зважаючи на те, що попереднім слідством засудженого достатньо викрито в к-р діяльності, мотив для опротестування рішення Трійки не вбачається. Також у постанові вказано, що спостережне провадження потрібно зупинити, а справу здати в 1-й спецвідділ для збереження в архіві⁶⁵.

«ПОСТАНОВА

2 грудня 1940 р. м. Кам'янець-Подільський.

Пом. Облпрокурора у спецсправах – СТЕПАНЮК, цього числа розглянув архівно-слідчу справу № 1474, засудженого ПОЛУКРАВЦЯ Якова Спиридоновича за к-р діяльність і скаргу, – ЗНАЙШОВ:

ПОЛУКРАВЕЦЬ Яків Спиридонович, рішенням Трійки УНКВД 24 листопада 1937 року засуджений за к-р діяльність до 10 років ІТЛ.

Засуджений ПОЛУКРАВЕЦЬ подав скаргу Прокурору

---

⁶⁴ Там само. – Арк. 22.

⁶⁵ Там само. – Арк. 18.

СССР, посилаючись у скарзі на неправомірне засудження і просить переглянути його справу.

Під час перевірки архівно-слідчої справи в порядку нагляду встановлено:

ПОЛУКРАВЕЦЬ до 1924 року займався к-б діяльністю, для чого здійснював ходки до Польщі, одночасно відвідував свого брата, який емігрував із поляками, як прапорщик царської армії. Виступав проти землеустрою на селі, брав активну участь у березневій антиколгоспній волінці.

Протягом низки років проводив к-р пропаганду, дискредитував чинний Радянський лад, заявляв: «Колгоспи існувати не будуть, тому що Радянська влада в скорому часі зміниться. Дім Романових існував 300 років і то повалений, а Радянська влада – це босота, якщо Польща виступить війною, так Радянська влада злетить за один день» /арк. спр. № 15/.

У 1937 році ПОЛУКРАВЕЦЬ, працюючи бригадиром колгоспу, дискредитував стаханівський рух, говорив: «Стаханівський рух кров висмоктує, а їсти не дає».

Допитаний ПОЛУКРАВЕЦЬ винним себе не визнав, проте викритий показаннями свідків: – КОВАЛИКА, ПОСІТАКИ, РОМАНЮКА.

Беручи до уваги, що попереднім слідством засудженого ПОЛУКРАВЦЯ достатньо викрито у к-р діяльності, що мотив для опротестування рішення Трійки не вбачається, тому керуючись ст. 360 КПК, (Беручи до уваги, що попереднім слідством к-р діяльність засудженого ПОЛУКРАВЦЯ була викрита, що мотив для опротестування рішення Трійки не вбачається, тому, керуючись ст. 360 КПК,

–

ПОСТАНОВИВ:

скаргу засудженого ПОЛУКРАВЦЯ залишити без задоволення, про що повідомити заявника.

Спостережне провадження по справі припинити.

Справу здати в 1-й спецвідділ для збереження в архіві.
ПОМ. ОБЛПРОКУРОРА У СПЕЦСПРАВАХ (підпис)
СТЕПАНЮК.

«згодний»

ЗАМ. ОБЛПРОКУРОРА У СПЕЦСПРАВАХ (підпис)
КОЛЄСНИК».

Упродовж багатьох років доля чоловіка була невідома, рішення по справі більше не переглядалося. Судячи з матеріалів справи, родина не намагалась дізнатися про подальшу долю Якова. Проте, можливо спроби все ж були, але у справі відомостей про це немає.

Лише у 1989 р. Управління КГБ по Хмельницькій області надіслало розпорядження до Мануїльської сільської ради: «[...] У зв'язку з проведенням роботи по реабілітації осіб, необґрунтовано репресованих в 30-40-х рр. та початку 50-х рр., просимо в 3-денний термін повідомити долю репресованого в 1937 р. ПОЛУКРАВЦЯ Якова Спиридоновича 1903 р. народження, уродженця с. Мануїльське (до 1959 р. с. Святець з 1959 р. по 1991 р. с. Мануїльське, з 1991 р. повернулась попередня назва – (Н. Г.) Теофіпольського р-на), його родичів (дружини, дітей, сестер, братів, онуків) і їх адресу на цей час [...]»⁶⁶.

У справі не зазначається, коли прийшла відповідь, проте у ній повідомлялося, що Яків не повертався до села. В селі проживала лише його донька Євдокія Яківна СОБКО.

У заключенні, наданому прокурором Хмельницької області від 15 вересня 1989 р. зазначається, що Яків ПОЛУКРАВЕЦЬ був засуджений необґрунтовано та потрапляє під «дію Ст. 1 Указа Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові міри по

---

⁶⁶ Там само. – Арк. 23.

відновленню справедливості у відношенні жертв репресій, що відбувались в 30-40-х і початку 50-х рр.»⁶⁷.

Того ж дня було видано довідку про реабілітацію: «[...] Гр. ПОЛУКРАВЕЦЬ Яків Спиридонович 1903 р. народження, уродженець с. Мануїльське Теофіпольського району Хмельницької області реабілітований у справі, за якою був заарештований 16 жовтня 1937 р. на основі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року «Про додаткові заходи по відновленню справедливості у відношенні жертв репресій, що мали місце в період 30-40-х рр. і початку 50-х рр. [...]»⁶⁸.

Проаналізувавши матеріали архівно-слідчої справи Якова Спиридоновича ПОЛУКРАВЦЯ, варто зосередитись на таких фактах:

- По-перше, звинувачення у березневій «волинці» в 1930 р. є необґрунтованим через відсутність переконливих доказів. Лише Феодосій ПОСІТАКА під час відповіді вжив слово «волинка», і його аргументи наводились загальними фразами про перешкоджання колективізації шляхом участі у «кулацькій волинці». Які саме дії супроводжували цей процес? Які наслідки цього були? Чи підтримали селяни Якова і яка їх кількість? На всі ці питання із показів Ф. ПОСІТАКИ відповідь ми не отримали. Тож це звинувачення виглядає не надто правдоподібним – безпідставним.

- По-друге, звинувачення у діях проти колективізації також видаються малоймовірними. Свідки Никифор КОВАЛИК та Євстафій РОМАНЮК зазначають про такі дії у 1930 р. КОВАЛИК переконує, що Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ згрупувався з «кулаками» та протидіяв колективізації, також він додав пряму цитату Якова (див. вище). РОМАНЮК

---

⁶⁷ Там само. – Арк. 24.

⁶⁸ Там само. – Арк. 25.

звинувачує затриманого в активній участі проти колективізації та організації «ворожого елементу» села. Але знову ж таки, яким чином Яків протидіяв колективізації? В чому проявлялась його активність в цих діях? Як він організовував селян? Все що ми бачимо, – лише одні загальні фрази, які абсолютно не підтверджують склад злочину проти советської влади.

- По-третє, звинувачення у контрабандній діяльності, як і попередні, викликають сумніви. Такі висновки можна зробити по причині відсутності речових доказів та через не співпадіння показів свідків. Наприклад, Никифор КОВАЛИК запевняє слідство, що контрабандна діяльність відбувалась до 1925 р. і її цілю були листи для сектантів. Феодосій ПОСІТАКА вважав, що Яків займався контрабандою до 1924 р., а її ціллю були «різні товари». Як бачимо, свідчення абсолютно різні, до того ж, відсутні будь-які уточнення. Наприклад, що за «сектанти», чим вони займались, які товари це були? Чи були це продукти, чи якісь речі? Для особистого використання чи на продаж? Єдине, в чому свідчення співпадали, це у показах про відвідування брата Івана у Польщі. Однак, ми знову не отримали переконливих доказів.

- По-четверте, свідчення про контрреволюційну діяльність не є достатньо вагомими. Феодосій ПОСІТАКА згадував, що Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ не виконував розпорядження і закликав селян робити те ж саме. Які розпорядження не виконував Яків, чи вийшло переконати хоч когось? Є. РОМАНЮК зазначав, що нібито Я. ПОЛУКРАВЕЦЬ однією фразою про «стаханівський рух», повністю дискредитував його. Якщо це правда, то чому свідок не навів більш конкретних прикладів? Чи можливо їх просто не було? Або це умонастрої переважної більшості односельців?

Також виникають запитання і до процесуальних дій. Допитів, як ми вже з вами дізнались, відбулося чотири в один

день – обвинуваченого і трьох свідків, а саме 18 листопада. Вже 20 листопада 1937 р. було здійснено останній допит Якова ПОЛУКРАВЦЯ, в якому він так і не зізнався у інкримінованих на його адресу звинуваченнях. Проте слідство вперто продовжувало наполягати про неправдивість показів звинуваченого. Але чи мали слідчі достатньо часу для перевірки свідчень, чи вони не хотіли його мати? Запитання залишається риторичним.

Цікавим моментом у справі було і те, що всі три свідки належали до селян-бідняків, а як ми згадували раніше Яків був середняком. Також на запитання слідчих: «[...] Що вам відомо про Якова Спиридоновича ПОЛУКРАВЦЯ? [...]» – відповідали дещо однаково. До прикладу, спочатку вони казали, що знають Якова, як односельця, а також, що він колгоспник і після цього одразу заходила мова (без додаткових запитань слідчого) про те, що у нього рідні куркулі, і всі вони відіслані на північ ССРСР. Чому свідки не говорили про його дружину і доньку, особисту характеристику і подібне, а швидко переходили до репресованих родичів? Вочевидь, сценарій був режесований слідством. Звісно, з іншого боку, свідки так само стали заручниками репресивної системи, та казали те, що хотіли почути слідчі, щоби не опинитися у статусі обвинувачених по справі.

Отже, перед нашими очима типовий приклад фальсифікації працівниками більшовицьких спецслужб кримінальної справи, спрямованої проти селянина трудівника, противника колгоспної системи та советської влади в цілому. Іншими словами – торжество державного тотального беззаконня та нехтування елементарними правами людини. Тому, перед учасниками проєкту стоїть завдання історичної ваги – досліджувати та надавати розголос подібним справам. Зрештою, сприяти деколонізації України.

Надія ГОДИНА

**Зламани долі: історія репресованого українського
селянина Сави Петровича БЕРЕЗНЮКА
(за матеріалами Державного архіву
Хмельницької області)**

УССР—НКВД 1982 году

Шепетовский Окротдел

Заинвентаризовано в 1940 г.

ДЕЛО № 1480

по обвинению Березнюка Савелия
Петровича

по ст 54. 10. 9 15 21 4 сс

424333

НАЧАТО 24 » октября 1937г.
ОКОНЧЕНО « 2 » января 1938г.

7031

*Титульний аркуш архівно-слідчої справи за обвинуваченням
Березнюка Савелія Петровича П-19809⁶⁹*

⁶⁹ ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-19809. Архівно-слідча справа за обвинуваченням БЕРЕЗНЮКА Савелія Петровича, 1937-1989 рр. 22 арк.

Савелій Петрович БЕРЕЗНЮК народився в 1879 р. в селі Воробіївка, Остропільської волості, Кременецького повіту, Волинської губернії (тепер це с. Воробіївка Полонської територіальної громади, Шепетівського району, Хмельницької області – Т. К.), українець.

Все своє життя Савелій Петрович присвятив важкій фізичній праці, працюючи різноробочим і колгоспником у рідному селі. До революції служив в царській армії. Освіта Сави була дуже обмеженою, а тому його вважали малограмотним.

Родина Савелія складалася з дружини Параски Йосипівни та двох синів. Старший син, Іван Савелійович, народився в 1902 р., а молодший, Петро, в 1907 р.⁷⁰

У період до революції 1917 р. і після неї С. БЕРЕЗНЮК мав у користуванні 10.48 га землі, хату, дві клуні, три хліви, чотири коня і корову, а також дрібний сільськогосподарський реманент. У своєму господарстві Савелій використовував сезонну найману робочу силу.

У період з 1927 по 1931 рр. С. БЕРЕЗНЮК був церковним старостою. Після встановлення советської влади та проведення суцільної колективізації на селі в 1930 р. С. БЕРЕЗНЮКА засудили за ст. 99 Кримінального Кодексу УССР. Його звинувачували в активній участі в «кулацькій» березневій «волинці», яка мала місце в тому ж році.

1931 р. Савелія було розкуркулено і піддано переслідуванням за невиконання хлібозаготівлі.

Напередодні, у 1930 р. його рідна сестра також була засуджена за «куркульство» і вислана до Сибіру.

Після розкуркулення та продажу майна в 1934 р. Савелій Петрович був змушений вступити до колгоспу, але продовжував активно висловлюватися проти советської влади (займатися «антирадянською агітацією» серед колгоспників –

---

⁷⁰ Там само. – Арк. 3-3 зв.

Т. К.), що підтверджувалося свідченнями односельців. Савелій був активним противником колективізації та совєтської влади, що стало причиною його конфлікту з комуно-більшовицьким режимом.

Активна участь у справах церкви, «волинці», соціальна приналежність до «куркулів» та вороже налаштування до совєтської влади – все це у комплексі призвело до арешту С. БЕРЕЗНЮКА репресивними органами в 1937 р.

Так, 27 жовтня 1937 р. в помешканні С. БЕРЕЗНЮКА було проведено обшук на підставі ордеру, виданого Полонським НКВД УССР. Арешт очолював помічник оперуповноваженого Полонського РОМ НКВД МАРТИНЮК. Під час обшуку були присутні поняті, жителі села Воробіївки, ЧЕПУРНИЙ і КОСТЕЦЬКИЙ. В процесі обшуку було вилучено лише один паспорт серії ЕД, № 580524, виданий Полонським районним відділом міліції⁷¹.

Цікавим, як на наш погляд, є зміст довідки-характеристики на С. БЕРЕЗНЮКА, що видана Воробіївською сільською радою. Тому вважаємо за доцільне її повністю процитувати.

Довідка характеристика на С. БЕРЕЗНЮКА Воробіївської сільської ради від 8 вересня 1937 р.

«БЕРЕЗНЮК Сава Петрович народився 1879 р., мав в своєму користуванні до і після революції 10.48 га землі, хату, 2 клуні, 3 хліви, 4 коні і корову та дрібний с/г реманент, використовував сезонну найману робочу силу.

В 1931 р. було розкулачено як куркуля та який не виконував хлібопоставки. З 1927 по 1931 р. був церковним старостою, брав активну участь в час волинки, також був проти колективізації. БЕРЕЗНЮКА Сави рідня сестра засуджена за куркульство і в 1930 р. вислана на Сибір⁷².

---

⁷¹ Там само. – Арк. 4.

⁷² Там само. – Арк. 5.

Син його, БЕРЕЗНЮК Іван одружився на дочці великого куркуля, якого в 1930 р. вислали і з яким мала міцний зв'язок уся сім'я БЕРЕЗНЮКА. В 1934 р. БЕРЕЗНЮК Сава вступив у колгосп, до роботи ставився не дуже добре»⁷³.

Як бачимо, зміст довідки явно упереджений та заздальгідь налаштований проти будь-якого спротиву колективізації. Навіть більше, режим використовував для звинувачення «класово» ворожі родинні зв'язки.

Загалом, характеристика на Савелія Петровича БЕРЕЗНЮКА свідчить про його активну участь у суспільно-політичному житті свого села, зокрема, у релігійній діяльності та антиколективістському русі. Його родина зазнала серйозних переслідувань за «куркульство», а сам Савелій неодноразово виявляв опір советській владі. Це зробило його об'єктом постійного нагляду та переслідувань з боку влади та репресивних органів, що врешті-решт призвело до «розкуркулення» та примусового вступу до колгоспу.

Тому, вже в ході слідства 1937 р. Савелію «пригадали» усе, тобто, як він боровся за своє виживання та майбутнє родини.

На подробиці обставин попередніх звинувачень слідства проливають світло протоколи допитів.

Наприклад, *протокол допиту від 31.10.1937 р.*

«[...] *Запитання:* Розкажіть слідству про Ваше соціально-суспільне становище.

Відповідь: Кулак, був частково виправданий за невиконання хлібного податку 1929 р. і був підсудним за невиконання хлібного податку за 99 ст. тобто, виготовлення, зберігання та купівля з метою збуту, а також сам збут у вигляді промислу продуктів, матеріалів та виробів, стосовно яких існує спеціальна заборона або обмеження, – позбавлення

---

⁷³ Там само. – Арк. 5 зв.

волі на строк до двох років з конфіскацією майна та заборонаю права торгівлі.

Запитання: Розкажіть слідству про Вашу антирадянську діяльність.

Відповідь: Антирадянською діяльністю не займався.

Запитання: Слідству відомо, що ви займалися антирадянською діяльністю.

Відповідь: Я таким не займався і ніколи про це не говорив.

Запитання: Відповідно до слів свідка ХАРЧЕНКА Василя Іларіоновича Ви розповідали про те що: «хіба це життя, ми працюємо день і ніч і за нашу працю нічого не маємо, ходимо голодні і обідрані, а те що заробили вивезуть за кордон, щоб не мучити від війни. Проте скоро Германія і Італія та Китай знову разом почнуть діяти і проганятимуть владу. Тоді заживеш у своєму домі. Чи винні ми в цьому?».

Відповідь: Винуватим себе в цьому не визнаю. Цього я не говорив.

Запитання: Ви даєте свідомо хибні свідчення БЕРЕЗНЮК Сава [...]»⁷⁴.

Під тиском слідства С. БЕРЕЗНЮК заперечував слова свідків. Неодноразово повторював, що не займався антирадянською діяльністю та не висловлювався проти радянської влади. Він заперечував свою участь у подібних діях, стверджуючи, що його соціально-економічне становище було наслідком невиконання хлібного податку, а не антирадянської діяльності. Заперечує також свої висловлювання про голод і міжнародну політику, вказуючи на те, що ці свідчення є недостовірними⁷⁵.

Другим свідком у справі звинувачення Сави Петровича БЕРЕЗНЮКА був односелець Василь Іларіонович ХАРЧЕНКО, 1907 р. народження, колгоспник, за

---

⁷⁴ Там само. – Арк. 7.

⁷⁵ Там само. – Арк. 8.

національністю українець. У родині В. ХАРЧЕНКА були дружина (28 років), сини Павло (7 років) і Петро (5 років), а також дочка Анна (12 років). Після революції В. ХАРЧЕНКО був засуджений за самосуд⁷⁶.

На допиті В. ХАРЧЕНКО показав, що добре знає Саву Петровича БЕРЕЗНЮКА як односельця. Він підтвердив, що Саву Петровича можна вважати «куркулем», господарство якого вже було розпродане. За словами В. ХАРЧЕНКА, С. БЕРЕЗНЮК відомий у селі як активний противник радянської влади, який на протязі низки років систематично займався антирадянською агітацією, прикриваючи свою діяльність релігійними обов'язками.

Щодо підтвердження, то В. ХАРЧЕНКО навів приклад одного з колгоспних зборів, на якому С. БЕРЕЗНЮК зібрав навколо себе колгоспників і висловився: «[...] Хіба це життя? Ми працюємо вдень і вночі, але наш труд нічого не приносить, ми голодні і обірвані як жебраки. А те, що ми заробляємо, вивозять за кордон, щоб відкупитися від війни. Але скоро Німеччина і Італія закінчать в Іспанії, а потім разом з Польщею прийдуть і розженуть Соввладу. Тоді заживемо по-старому [...]»⁷⁷.

Іншим свідком у справі звинувачення Савелія Петровича БЕРЕЗНЮКА був також односелець Денис Петрович ЛАВРЕНЮК, 1902 р. народження, колгоспник, за національністю українець. Його родина складалася з дружини (34 роки), дочки Марії (14 років), синів Івана (9 років) та Павла (1 рік).

Після революції Д. ЛАВРЕНЮК був засуджений на 1 рік за самосуд⁷⁸.

На допиті Д. ЛАВРЕНЮК підтвердив, що знає Саву Петровича БЕРЕЗНЮКА як односельця. Він вказав, що

---

⁷⁶ Там само. – Арк. 11.

⁷⁷ Там само. – Арк. 12.

⁷⁸ Там само. – Арк. 13.

С. БЕРЕЗНЮКА можна вважати великим «кулаком», чие господарство вже було розпродане. Д. ЛАВРЕНЮК зазначав, що С. БЕРЕЗНЮК активно протидіє радянській владі, проводячи систематичну антирадянську агітацію, прикриваючи свою діяльність релігійними обов'язками⁷⁹.

Цікаво, що це свідчення написано як під копірку з попереднього свідчення. Очевидно, вже з цих показів, що слідство було сфальсифіковане, а свідки говорили те, що було потрібно слідчому.

Д. ЛАВРЕНЮК також навів конкретний приклад антирадянських висловлювань С. БЕРЕЗНЮКА. Свідок розповів, що під час однієї з розмов С. БЕРЕЗНЮК казав: «[...] Уже почалося і на сході. Японія вже громить Китай, скоро, дай Бог, що і до нас дійдуть і звільнять нас від цього ярма, бо так жити далі не можна [...]». Також під час розширення колгоспу Д. ЛАВРЕНЮК запитав С. БЕРЕЗНЮКА про його ставлення до нововведень, на що той відповів: «[...] Я не підтримую того, що робить влада, вони забрали моє власне майно [...]»⁸⁰.

Отже, свідки В. ХАРЧЕНКО і Д. ЛАВРЕНЮК підтверджували «антирадянську» діяльність С. БЕРЕЗНЮКА. Вони зазначили, що Савелій Петрович, який вже втратив своє господарство і був відомий як активний противник радянської влади, систематично займався антирадянською агітацією під виглядом релігійних обов'язків. Вочевидь під тиском, аби самим уникнути репресій свідки надавали задалегідь заготовлені слідством приклади «антирадянських» висловлювань С. БЕРЕЗНЮКА, як на колгоспних зборах, так і в приватних розмовах.

Звісно, що сторона обвинувачення не довго чекала з висновками.

---

⁷⁹ Там само. – Арк. 14.

⁸⁰ Там само.

«ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

За обвинуваченням БЕРЕЗНЮКА САВИ ПЕТРОВИЧА в злочинах передбачених ст. 54-10 Ч. 1 КК УССР.

До Полонського РО НКВД надійшли матеріали на уродженця і жителя с. Воробіївка, Полонського р-ну, БЕРЕЗНЮКА С., куркуля, господарство якого розпродано, на даний час у колгоспі, активний релігійник, що брав участь у березневій волінці 1930 р. у тому, що він протягом низки років систематично займається антирадянською діяльністю на селі яка спрямована проти проведення заходів партії та уряду на селі.

На підставі викладеного Полонським РО НКВД 27 жовтня 1937 р. БЕРЕЗНЮКА С. П. заарештовано і притягнуто до слідства як обвинуваченого. Згідно зі свідченнями обвинуваченого БЕРЕЗНЮКА та проведеними у справі слідчими діями й допитами було встановлено:

1. БЕРЕЗНЮК є куркуль, розкуркулений, активний учасник березневої волінки, колишній церковний староста, систематично займається антирадянською діяльністю /арк. спр. 5,7,10,12,14/.

2. БЕРЕЗНЮК у 1936 р. поширював провокаційні чутки про війну і загибель Сов-влади, говорив: «Скоро буде війна, Німеччина і Польща нападуть на ССРСР, Сов-влада загине, повернемося до минулого, все майно, яке у нас забрали, повернуть назад, тоді ми навчимо активістів і комуністів, як забирати у нас майно» /арк. спр. 10/.

3. БЕРЕЗНЮК серед населення виступав проти колгоспного ладу і про загибель Сов-влади говорив: «Хіба це життя, що ми працюємо вдень і вночі і нічого не маємо, ходимо голодні й обірвані як жебраки, а те, що ми заробляємо, вивозять за кордон, щоб відкупитися від війни, але нічого вже скоро Німеччина й Італія закінчать в Іспанії, а

потім разом з Польщею прийдуть і розженуть Сов-владу, тоді заживемо по-старому» /арк. спр. 12/.

4. БЕРЕЗНЮК виступав із погрозами місцевому активу, поширював чутки про зміну влади, говорив: «Сов-влада пограбувала селян, а тепер у нас вже нічого грабувати, тому вона починає грабувати церкви. При зміні влади вони сильно заплатять, за кожну церкву буде повішено 100 комуністів і 100 активістів» /арк. спр. 12 зворот/.

5. БЕРЕЗНЮК серед населення веде розмови про те, що скоро прийдуть до влади японці, говорячи: «Вже почалося на сході, Японія вже громить Китай, скоро, дай бог, що і до нас доберуться і звільнять нас від цього ярма, а то так жити далі не можна» /арк. спр. 14/.

Обвинувачений БЕРЕЗНЮК у пред'явленому йому обвинуваченні винним себе не визнав. Проте його антирадянська діяльність повністю підтверджується свідченнями: ХАРЧЕНКО В., ЛАВРЕНЮК Д. П. /арк. спр. 15 зворот/.

ЗВИНУВАЧУЄТЬСЯ:

БЕРЕЗНЮК Сава Петрович у тому, що він протягом ряду років серед населення вів контрреволюційну пропаганду проти Сов-влади, поширюючи провокаційні чутки про війну і загибель Сов-влади, виступав проти колгоспного ладу, погрожував місцевому активу, поширював чутки про прихід до влади японців, тобто у злочинах передбачених ст. 54-10 Ч.1 КК УРСР.

ПОСТАНОВА:

Слідчу справу за звинуваченням БЕРЕЗНЮКА Сави Петровича направити на розгляд судової Трійки УНКВД у Кам'янець-Подільській обл. по 1-й категорії.

ДОВІДКА: Речових доказів у справі немає. Паспорт за № 580524, на ім'я БЕРЕЗНЮКА долучений до слідчої справи.

БЕРЕЗНЮК утримується під вартою в тюрподі Шепетівського Окружного Відділу НКВД⁸¹.

ПОЛКОПЕРУПОВНОВАЖЕНИЙ ОО 15 МБ
мл. лейтенант ГОСБЄЗОПАСНОСТІ /підпис/ ХАРЧЕНКО

ЗГІДНИЙ:

Вр. НАЧАЛЬНИКА 4-ГО Відділення НКВД
мл. лейтенант ГОСБЄЗОПАСНОСТІ /підпис/ МОНАРХ

ЗАТВЕРДЖУЮ:

НАЧАЛЬНИК ШЕПЕТІВСЬКОЇ ОПЕРАТИВНО-
СЛІДЧОЇ ГРУПИ ст. лейтенант ГОСБЄЗОПАСНОСТІ
/підпис/ ГРІШКО»⁸².

І нарешті вирок.

«ВИПІСКА З ПРОТОКОЛУ № 7 засідання комісії Трійки УНКВД у Кам'янець-Подільській області від 5 листопада 1937 року.

БЕРЕЗНЮКА Саву Петровича уродженця і жителя с. Воробіївка, Полонського району, куркуля, чие господарство розпродане, колишнього церковного старосту, засудженого за ст. 99 КК УССР, українця, громадянина УССР.

БЕРЕЗНЮК С. П. звинувачується у тому, що будучи куркулем-розкуркуленим, активним церковником, учасником березневої волинки, займався антирадянською діяльністю, поширював провокаційні чутки про війну Німеччини, Польщі та Японії з ССР і загибель Сов-влади. Виявляв терористичні наміри спрямовані на місцевий актив.

БЕРЕЗНЮКА С. П.

РОЗСТРІЛЯТИ.

Доповідач: Помоперуповноваженого ІV Відділ УГБ тов. БОЛЕНСКИЙ»⁸³.

---

⁸¹ Там само. – Арк. 15 зв.

⁸² Там само. – Арк. 15-16.

⁸³ Там само. – Арк. 17.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт

17

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА № 7

заседания комиссии *Тройки УНКВД в Кам'янець-Подільській обл.*
Хмельницкой области

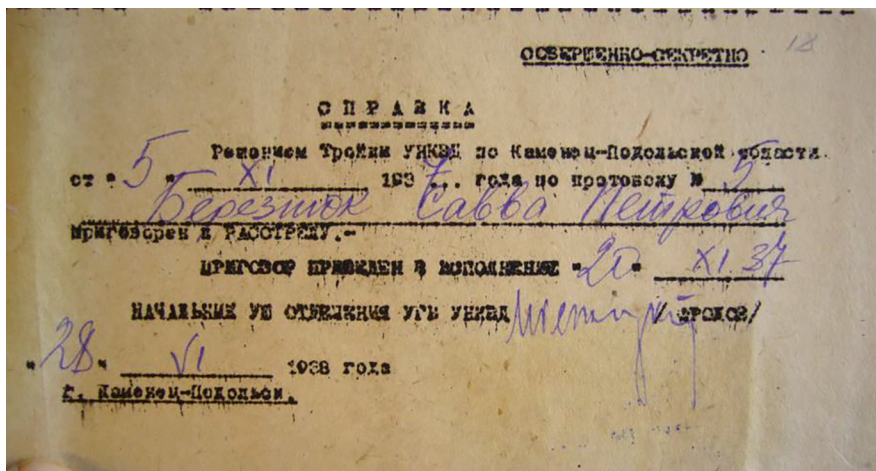
от " 5 " XI 1937 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
<p>20. След. дело Полонского РО НКВД по обвинению БЕРЕЗИНА Саввы Петровича, 1879 года рождения, уроженца и жителя с. Боробиевки, Полонского района, кудака, коего хозяйство распродано, бывш. церковный староста, судившийся по ст. ст. 99 УК УССР, украинец, гражданства УССР.</p> <p>БЕРЕЗИН С.П. обвиняется в том, что будучи кудак - раскулаченным, активным церковником, участником мартовской волчки - занимался антисоветской деятельностью, распространял провокационные слухи о войне Германии, Польши и Японии с СССР и гибели Соввласти. Высказывал террористические намерения, направленные на местный актив.</p> <p>/ Докладчик Помощник полковника 1-го Отд УГБ тов. ОБСЛЕДЧИЙ <i>Иванов</i></p> <p style="text-align: center;">Начальник секретариата комиссии <i>Гавриш</i> 1937.</p>	<p>20. БЕРЕЗИН Савва Петровича -</p> <p style="text-align: center;">РАССТРЕЛЯТЬ.</p>

Выписка (копія від 09 серпня 1989 р.) з протоколу № 7 засідання комісії Трійки УНКВД у Кам'янець-Подільській області від 5 листопада 1937 р.⁸⁴

⁸⁴ Там само.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт

ЦІЛКОМ-ТАЄМНО.

Довідка рішення Трійки УНКВД у Кам'янець-Подільській області від 05 листопада 1937 р. щодо виконання вироку про розстріл БЕРЕЗНЮКА Сави Петровича 20 листопада 1937 р.⁸⁵

«Висновок прокурора Хмельницької області
А. І. ХАРЧЕНКА від 18 серпня 1989 р.

На основі матеріалів кримінальної справи (арх. № 7031) про БЕРЕЗНЮКА С. мешканця с. Воробіївка Полонського району Хмельницької області. Особова справа містить дані про професійну діяльність до арешту в колгоспі, місце проживання до арешту у с. Воробіївка Полонського району, відомості про родину та родичів.

БЕРЕЗНЮК С. був арештований і звинувачений 27 жовтня 1937 року у проведенні антирадянської агітації та розповсюдженні провокаційних чуток, тобто в злочинах, передбачених ст. 54-10-1 КК УССР. Рішенням трійки УНКВД у Кам'янець-Подільської області він був розстріляний.

⁸⁵ Там само. – Арк. 18.

БЕРЕЗНЮК С. рахується репресованим і підпадає під дію Указу Президії Верховної Ради ССРСР від 16 січня 1989 року про додаткові заходи щодо відновлення справедливості стосовно жертв репресій, що сталися в період з 30-х до початку 50-х років»⁸⁶.

Далі сама реабілітація.

«Довідка про реабілітацію.

Прокуратура ССРСР.

Прокуратура Хмельницької області від 18 серпня 1989 р. № 13/1565

Довідка про реабілітацію БЕРЕЗНЮКА С. 1879 року народження, уродженця с. Воробіївка Полонського району Хмельницької області.

БЕРЕЗНЮК С. П. був реабілітований у справі, за якою був арештований 27 жовтня 1937 року, на підставі Указу Президії Верховної Ради ССРСР від 16 січня 1989 року про додаткові заходи щодо відновлення справедливості стосовно жертв репресій, які відбувалися в період з 30-х до початку 50-х років.

Прокурор Хмельницької області /підпис/
А. І. ХАРЧЕНКО»⁸⁷.

18 серпня 1989 р. довідку про реабілітацію отримав онук Савелія Петровича – Павло Іванович БЕРЕЗНЮК⁸⁸.

Аналіз розслідування справи С. П. БЕРЕЗНЮКА показує, що він став жертвою політичних репресій, які охопили Україну та весь Советський Союз у 30-х рр. ХХ ст.

Його арешт, судовий процес та винесення вироку були частиною широкомасштабної кампанії, спрямованої на

---

⁸⁶ Там само. – Арк. 21.

⁸⁷ Там само. – Арк. 22.

⁸⁸ Там само.

знищення потенційних опонентів советської влади українських селян-господарників.

Цікаво, що ми дізналися з протоколів допиту С. БЕРЕЗНЮКА про його перший арешт у 1929 р. і це з його слів. Чомусь слідство не деталізувало цей важливий епізод, який ясно продемонстрував податковий тиск більшовицької влади на селян-одноосібників з метою «загнати» всіх до колгоспів.

Вирок щодо С. БЕРЕЗНЮКА був одним із тисяч подібних, які виносилися «Трійками» НКВД по всій країні.

Протокол засідання «Трійки», в якому були відсутні прямі докази провини Сави Петровича, однак містилися явно сфальсифіковані покази свідків, що стало «підставою» для його розстрілу. Лише уявімо собі, що людина, яка, можливо, висловлювала своє ставлення до політики колективізації, або була налаштована проти неї «заслужувала» від режиму на вищу міру покарання – розстріл. Це навіть не вкладається у свідомість будь-якої притомної людини. Тут йдеться не просто про порушення елементарних прав людини, а про беззастережну перемогу диктатури та абсолютізацію беззаконня.

Справа С. БЕРЕЗНЮКА була спрямована на розгляд судової «Трійки» УНКВД у Кам'янець-Подільській області. За вироком комісії «Трійки» УНКВД від 5 листопада 1937 р. С. БЕРЕЗНЮК був засуджений до розстрілу.

Реабілітація С. БЕРЕЗНЮКА відбулася на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 року, який передбачав додаткові заходи щодо відновлення справедливості стосовно жертв репресій 30-х – початку 50-х років.

Ця справа є типовим прикладом масових репресій, що відбувалися в Україні в 30-х роках минулого століття. Репресії мали на меті придушити будь-які форми опору та

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

критики більшовицького режиму, що призвело до загибелі та страждань сотень тисяч людей.

Реабілітація жертв політичних репресій є важливим кроком до відновлення історичної справедливості та надання правової оцінки злочинному советському режиму.

Тетяна КУЙДАН

Лука Никифорович КЛИМЧУК у жорнах
репресій 1930-х рр.
(за матеріалами Державного архіву
Хмельницької області)

КАТЕГОРИЯ I по УГБ

С. С. С. Р.
Н. К. В. Д.
УКРАИНСКОЙ С. С. Р.
ВИННИЦКОЕ ОБЛАСТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ

Заблудившись в к. ...

ДЕЛО № 80

по обвинению гр. Луки Никифоровича
Климчука
5641
Луку Никифоровича
мн. ст. 54-10, ч. 4 к. 4

в. Кошени
0...

АРХИВНОЕ ДЕЛО
УКГБ Хмельницкой области
№ **5641**

25070

зано " 31" июля 1937 г.
лено " 14" сентября 1937 г.

Титульний аркуш архівно-слідчої справи за обвинуваченням
КЛИМЧУКА Луки Никифоровича П-24239⁸⁹

⁸⁹ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-24239. Архівно-слідча справа за обвинуваченням КЛИМЧУКА Луки Никифоровича, 1937-1989 рр. 31 арк. 70

Лука (Лукаш) Никифорович (Нечипорів) КЛИМЧУК – українець, народився 1881 р., за іншими джерелами 1887 р., у с. Комини, Ізяславської волості, Ізяславського повіту, Волинської губернії, Російської імперії (1930-ті рр. Ізяславський район, Вінницької області). Тоді с. Комини відносилися до Мокрецької сільської ради (станом на тепер – Шепетівський район, Хмельницької області).

До революції Л. КЛИМЧУК працював хліборобом, був неграмотним. Станом на 1930-ті рр. близькі родичі Луки померли. Проживав разом з дружиною Євдокією Семенівною КЛИМЧУК 1890 р. народження. Діти: Олекса 1913 р. народження, Устим 1918 р. н., Антоніна 1922 р. н., Тетяна 1923 р. н., Володимир 1927 р. н. До 1917 р. Л. КЛИМЧУК мав господарство: хату, хлів, дві корови, двоє коней та чотири гектари землі. Після революції майно залишалося у власності Луки, а в селі його вважали куркулем⁹⁰.

Із завершенням колективізації у 1931 р. Луку КЛИМЧУКА розкуркулили шляхом конфіскації майна советською владою. Як ми дізналися із слідчої справи, формальною причиною конфіскації стала несплата податків та вороже ставлення до всіх владних політичних кампаній на селі⁹¹.

За нез'ясованих обставин у 1934 р., за іншими джерелами у 1933 р., Л. КЛИМЧУК був засуджений за ст. 58 КК УССР до 1 року примусових робіт⁹².

Вже у 1935 р. за несплату податків та «вороже» ставлення до советської влади, майно Луки було розпродано, а самого господаря, разом із родиною, в адміністративному порядку вислано у Дніпропетровську область як «антисовєтський ворожий елемент» без права проживання у прикордонній смузі.

---

⁹⁰ Там само. – Арк. 5-7.

⁹¹ Там само. – Арк. 6.

⁹² Там само. – Арк. 5.

У березні 1936 р. Лука КЛИМЧУК тікає із заслання і повертається разом з родиною у с. Комини, перебуваючи на нелегальному становищі, працюючи на різних роботах. Його дружина Євдокія у цей час не працювала⁹³.

Після повернення до рідного села Лука починає займатися агітаційною роботою. Одночасно налаштовує односельців проти колгоспної системи, розповсюджує інформацію про те, що одноосібникам краще жити, ніж колгоспникам.

Як нам вдалося з'ясувати, Л. Н. КЛИМЧУК згодом працював в м. Шепетівці на цегельному заводі. Незадовго до арешту, проживав на станції Гречани, Проскурівського району, Вінницької області (тепер мікрорайон Гречани, місто Хмельницький), де працював теслею на залізниці⁹⁴.

На момент арешту працював на будівництві школи на станції Гречани⁹⁵.

У характеристиці, яку надали карним органам голова сельсовету КЛЕПАЦЬКИЙ та секретар ЛАНОВИЙ, вказується про тісний, дружній зв'язок Л. Н. КЛИМЧУКА із куркулем Панасом ВИРЕЧЕМ⁹⁶. Підстав для арешту ставало дедалі більше.

Вже 30 липня 1937 р. Начальник Особого Отдела 23 Кавдивізії і Райотдела НКВД лейтенант Госбезопасності ФАЙНБЕРГ звертається до керівників Окротдела РКМ НКВД і Оперпункта ТО УГБ НКВД м. Проскурова ст. Гречани Вінницької області з проханням посприяти міліціонеру Ізяславського РОМ тов. П. Н. ТИТАРЧУКУ в арешті Л. Н. КЛИМЧУКА. При чому повідомлялося, що затверджена операція проводиться по першій категорії. Звернення було

---

⁹³ Там само. – Арк. 7.

⁹⁴ Там само. – Арк. 5.

⁹⁵ Там само. – Арк. 2.

⁹⁶ Там само. – Арк. 7.

також підписано секретарем Особливого Відділу БЕРДІЧЕНКО.

Ордер на арешт видано 30 липня 1937 р. на ім'я співробітника Ізяславського Районого Відділу НКВД УССР міліціонера П. Н. ТІТАРЧУКА⁹⁷.

Щодо постанови про обвинувачення, то вона була затвердженна 31 липня 1937 р. У ній зазначалося:

«Постанова про матеріали обвинувачення Луки Никифоровича КЛИМЧУКА, 1887 р. народження, мешканця села Комини, Ізяславської волості, Ізяславського повіту Волинської губернії. Уповноважений ІЗЯСЛАВСЬКОГО РО НКВД УССР ВОЛОВІК. Ознайомився із матеріалами по обвинуваченню:

Про злочини передбачені статтю 54-10 ч. 1 – КК УССР.

Підозрюваний обвинувачується в тому що: в 1935 році, був висланий в адміністративному порядку в Дніпропетровську область як ворожий елемент, а тепер проживає в с. Комини, серед колгоспників веде контрреволюційну агітацію, одночасно проявляє к-р терористичні тенденції на адресу сільського активу. Прийняти міри: тримання КЛИМЧУКА Л. Н. під вартою. Тому що знаходження КЛИМЧУКА Луки на волі може негативно вплинути на хід слідства та уникнути суду і слідства»⁹⁸.

Обшук проводив міліціонер П. Н. ТІТАРЧУК на підставі ордера № 23071. Під час обшуку було виявлено:

1. Паспорт серія ЕО, № 526598 виданий Жмеринським РК міліції від 27 серпня 1936 р.;
2. Дві фотокартки.
3. Заява на адресу Голови ЦИК(а) УССР.
4. Адреса Шепетівка ЛТХ(а).

---

⁹⁷ Там само. – Арк. 3.

⁹⁸ Там само. – Арк. 1.

5. Один лист.

6. Адреса на село Городниці;

7. Дві довідки, одна з Мокрецької с/р., друга з місця роботи.

Обшук проводився у присутності двох понятих, які мешкали на станції Гречани ПРБ 2/2 В. Л. ДЗЮМОВА та Ф. МИТРОЛЮК. Звісно, під час обшуку від арештованого скарг не надходило⁹⁹.

За фактами обшуку жодних матеріалів та речових доказів, які б підтверджували антирадянську діяльність обвинуваченого знайдено не було.

Вже 10 серпня 1937 р. почались допити Луки КЛИМЧУКА та свідків у кримінальній справі. Їх проводив уповноважений ІЗЯСЛАВСЬКОГО РАЙОНОГО ВІДДІЛУ НКВД на прізвище ВОЛОВІК¹⁰⁰.

На черговому допиті 13 вересня заарештований визнав свою провину лише у тому, що втік із заслання разом із родиною. Щодо звинувачень у проведенні серед населення агітаційної роботи – не погоджувався. Слідчий наполягав, що йому відомо про багаторічне підбурювання Лукою місцевого населення проти радянської влади, що він «чекав» на прихід поляків та мріяв про відновлення «кулацтва». Л. Н. КЛИМЧУК дані обвинувачення всіляко відкидав та заперечував¹⁰¹.

Під час допиту 14 вересня 1937 р. свідок Василь Петрович КЛИМЧУК заявив, що, начебто, Лука говорив: «[...] Скоро прийдуть поляки і будуть зривати голови тим хто зривав хрести і нищив церкви, ви усі отримаєте по заслугі [...]». Інший свідок у справі Андрій Максимович БАЛЕНКО показав, що Лука справді погрожував місцевому населенню і навіть казав: «[...] Скоро прийде час і я усіх вас буду вішати

---

⁹⁹ Там само. – Арк. 4.

¹⁰⁰ Там само. – Арк. 10.

¹⁰¹ Там само. – Арк. 12.

[...]». Усі заяви свідків Лука категорично відкидав та спростовував¹⁰².

В свою чергу, третій свідок у справі, Карпо Михайлович ЯЩУК, на словах підтвердив погрози Л. Н. КЛИМЧУКА та його агітацію проти радянської влади. За його свідченнями, Лука поширював чутки про наближення війни та загибель Радянського Союзу: «[...] Скоро буде війна і радянській владі настане кінець [...]». Однак, обвинувачений продовжував заперечувати покази¹⁰³.

Олексій Васильович ДЕЛЕГЕЙ був четвертим офіційним свідком. Як і всі інші, свідчив про «контрреволюційну» діяльність Луки КЛИМЧУКА та погрози на адресу колгоспників.

Цікавим є те, що покази свідків дуже подібні. Окрім того, свідчили саме незаможні односельці-колгоспники. Складається враження щодо замовлення слідством показів, які надали односельці проти Л. Н. КЛИМЧУКА. Але слідству цього було більш ніж достатньо, навіть при відсутності речових доказів, базуючись лише на «голих» звинуваченнях. Більше того, слідчий обійшовся і без такої «дрібниці», як очна ставка, яка мала підтвердити, або спростувати докази у кримінальній справі. Як продемонструвала відпрацьована вже практика слідства, лише слова кількох односельців стали «переконливим» доказом провини підслідного та підставою для винесення найсуворішого вироку. Виникає логічне запитання, чому не опитали більше свідків та не здобули явно компрометуючі матеріали? Але для советського «правосуддя» в умовах «Великого терору» цього було більш ніж достатньо¹⁰⁴.

Вже 17 вересня 1937 р. справа була нашвидкоруч сфабрикована.

---

¹⁰² Там само. – Арк. 13.

¹⁰³ Там само. – Арк. 14.

¹⁰⁴ Там само. – Арк. 20-24.

ОБВИНУВАЛЬНЕ ЗАКЛЮЧЕННЯ

По обвинуваченню КЛИМЧУКА Луки Никифоровича, у злочинах, передбачених ст. 54-10 п.1 КК УРСР.

У Шепетівському Окружному Відділі НКВД були матеріали про те, що мешканець села Комини, Ізяславського району, кулак-виселенець КЛИМЧУК Лука Никифорович, 1935 року, висланий у Дніпропетровську область, як антирадянський ворожий елемент, в 1936 році втік з місця виселення і повернувся знову за місцем колишнього проживання, він протягом останніх років серед населення проводить активну контрреволюційну діяльність, погрожує активу і колгоспникам розправою, орієнтуючись на прихід поляків, поширює провокаційні чутки швидкої загибелі Соввледи, про відновлення кулацтва, проводить релігійну пропаганду серед населення та веде систематичну к.р. пропаганду спрямовану на розпад колгоспу.

На підставі вищевикладеного Шепетівським Окр.- відділом НКВД 31-го липня 1937 року КЛИМЧУК Лука Никифорович був заарештований та притягнений до слідства в якості обвинуваченого.

Проведеними слідчими діями – допитами свідків та заарештованого КЛИМЧУКА Луки Никифоровича встановлено:

КЛИМЧУК Лука Никифорович, кулак, частково розпроданий в 1933 році і судимий за невиконання сільгосподатків /арк. спр. № 6,7,8,18/.

У 1935 році майно КЛИМЧУКА Луки повністю розпродано і він з усією родиною був висланий, як антисоветський ворожий елемент в адміністративному порядку до Дніпропетровської області без права проживання

у прикордонній смузі, звідки в березні місяці 1936 року КЛИМЧУК втік назад до села Комини, та проживав на нелегальному становищі, працюючи на різних виробництвах /арк. спр. № 7,11,12,18,20,21,22/.

Протягом кількох років КЛИМЧУК займався контрреволюційною діяльністю, він, орієнтуючись на прихід поляків, погрожував колгоспникам та активу розправою, заявляючи: «Дивіться позривали хрести з церков, ось скоро прийдуть поляки і будуть зривати голови тим, хто зривав ці хрести, а ті які зривали підлогу в церкві, будуть вилизувати ці місця язиками, та ще змусять їх побудувати нові церкви. Прийде незабаром час і я буду вас вішати» /арк. спр. № 18,24/.

Поширюючи провокаційні чутки про війну, КЛИМЧУК серед колгоспників говорив: «Незабаром буде війна, в колгосп вступати не слід і так недалеко зміна влади. Совлада існувати вже більше не може і не буде» /арк. спр. № 22/.

Поширюючи провокаційні чутки в швидкій загибелі Советської влади, орієнтуючись на прихід поляків КЛИМЧУК серед колгоспників говорив: «Ви все ще бовтаєтеся в колгоспі, але він у вас незабаром розвалиться, для Совлади дні пораховані, жити їй залишилося недовго, незабаром прийдуть сусіди, та позбавлять вас від цього лайна» /арк. спр. № 18/.

Проводячи антиколгоспну к.р. пропаганду, КЛИМЧУК серед колгоспників агітував: «У колгоспах будуть поневолювати, будуть змушувати непосильно працювати, оплати не буде. У нас не може бути колгоспу, тому що піщаний ґрунт і народити нічого не може, ви будете голодними. Навіщо ви працюєте в колгоспі, вас ніхто не має права змусити працювати, ось, бачите мене було зіслано, а я приїхав назад і мені нічого не зробили» /арк. спр. № 18,20,22/.

Поширюючи провокаційні чутки про відновлення кулацтва, спотворюючи Сталінську Конституцію, КЛИМЧУК агітував так: «Усім висланим і розкулаченим має бути повернуто майно яке розібрали, має бути повернуто на місце. Вже не довго залишилося вам жити, скоро прийдуть у ССРСР поляки і ту споруду, яку у мене забрали колгоспники, мені ще збудують. Прийдуть поляки і з вас будуть вимагати, щоби все відібране було відновлено» /арк. спр. № 20,22/.

Проводячи релігійну пропаганду серед населення КЛИМЧУК веде агітацію, щоб не розбирали церкву, заявляючи: «Церкву, яка стоїть у селі Комини, ми розібрати не дамо, у нас незабаром буде священик і ми по-старому ходитимемо до церкви» /арк. спр. № 20,24/.

Обвинувачений Лука Никифорович КЛИМЧУК у пред'явлених йому звинуваченнях не зізнався. Він визнав лише те, що був адміністративно висланим, як антисоветський ворожий елемент, з прикордонної смуги в 1935 р., в 1936 р. втік з місця висилки і нелегально проживав у забороненій зоні, проте факти його контрреволюційної діяльності повністю підтверджуються низкою свідчень: В. П. КЛИМЧУКА, О. В. ДЕЛЕГЕЯ, К. М. ЯЩУКА, А. М. БАЛЕНКО.

Виходячи з вищевикладеного, Лука Никифорович КЛИМЧУК, 1881 року народження, уродженець та мешканець села Комини, Ізяславського району, який тимчасово працював теслею на ст. Гречани, кулак, розпроданий, виселенець з прикордонної смуги, одноосібник, що втік із заслання, українець, громадянин ССРСР, неграмотний, одружений, безпартійний, відмовник у паспорті на проживання у прикордонній смузі, судимий Ізяславським нарсудом у 1933 році за ст. 58 КК УССР засуджений до 1 року примусових робіт.

Звинувачується: в тому, що він будучи в 1935 році висланим як антисоветський ворожий елемент з прикордонної смуги, в 1936 році здійснив втечу з місця висилки і нелегально проживав у прикордонній зоні до його арешту, роками проводив серед населення проводив активну контрреволюційну діяльність, погрожував розправою місцевому колгоспному населенню, розповсюджував провокаційні чутки про швидку загибель Соввлда, орієнтуючись на поляків, проводив активну антиколгоспну пропаганду, закликаючи колгоспників кинути колгосп, тобто у злочинах передбачених ст. 54-10 ч. I КК УССР та виходячи з цього ПОСТАНОВИВ:

Слідчу справу за № 80 за звинуваченням КЛИМЧУКА Луки Никифоровича направити на розгляд Судової Трійки УНКВД у Вінницькій області.

ДОВІДКА

Обвинувачений КЛИМЧУК Лука Никифорович утримується під вартою у тюрподі Шепетівського Окротдела і значиться за Шепетівським Окротделом НКВД. Паспорт серія ЕО, № 526598 на КЛИМЧУКА Л. Н. долучений до справи. Речдоків у справі – немає.

Обвинувальний висновок складено у Шепетівському Окротделе НКВД 17 вересня 1937 року – місто Шепетівка.

ПОЛКОПЕРУПОВНОВАЖЕНИЙ ОО 23 КД
мл. лейтенант ГОСБЄЗОПАСНОСТІ – /підпис/
ЯРОСЛАВЦЕВ

«ЗГОДНИЙ» НАЧАЛЬНИК 4-ГО ВІДДІЛУ УГБ
ОКРО НКВД лейтенант ГОСБЄЗОПАСНОСТІ – /підпис/
ГОЛЬДШТЕЙН

«ЗАТВЕРДЖУЮ» НАЧ ОПЕРУСЛІДГРУПИ НАЧ
ОКРО НКВД ст. лейтенант ГОСБЕЗОПАСНОСТІ – /підпис/
ГРІШКО»¹⁰⁵.

«СОВ. СЕКРЕТНО

ВИПИСКА З ПРОТОКОЛУ № 86
ТРІЙКИ УПРАВЛІННЯ НКВД УССР У ВІННИЦЬКІЙ
ОБЛАСТІ

Від 20 вересня 1937 р.

СЛУХАЛИ:

45. Справа № 80 Шепетівської оперслідчої групи НКВД за обвинуваченням:

КЛИМЧУКА Луки Никифоровича, 1881 р. народження, уродженця с. Комини Ізяславського р-ну, Вінницької області, кулака, розкученого, висланого з прикордонної смуги, з вислання втік, судимого за кримінальну діяльність – звинувачується в тому, що нелегально проживав у прикордонній смузі, проводив серед населення антисоветську агітацію, погрожував розправою сільському активу та колгоспникам, з приходом на Україну поляків, поширював провокаційні чутки про нібито близькість війни, висловлював при цьому капітулянтські настрої.

ПОСТАНОВИЛИ:

КЛИМЧУКА ЛУКУ НИКИФОРОВИЧА

РОЗСТРІЛЯТИ

та майно, що особисто йому належить, – конфіскувати.

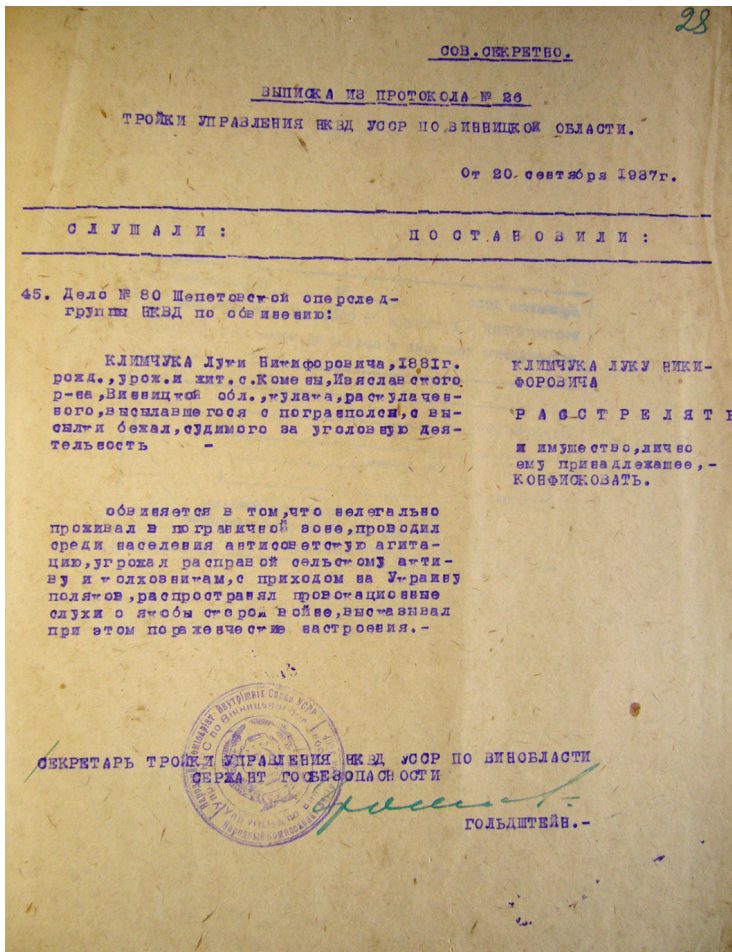
СЕКРЕТАР ТРІЙКИ УПРАВЛІННЯ НКВД УССР У
ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ сержант ГОСБЕЗОПАСНОСТІ –
/підпис/ ГОЛЬДШТЕЙН»¹⁰⁶.

---

¹⁰⁵ Там само. – Арк. 25-27.

¹⁰⁶ Там само. – Арк. 28.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

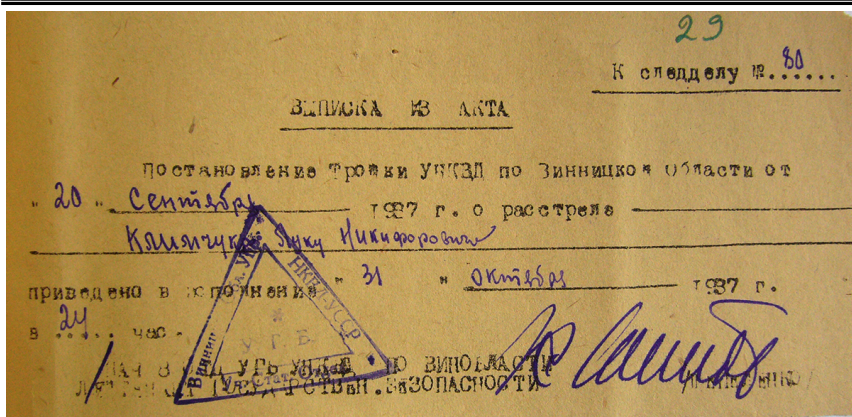
Цілом таємно. Витяг із протоколу № 26 Трійки Управління НКВД УССР у Вінницькій області від 20 вересня 1937 р.¹⁰⁷

Вже 31 жовтня 1937 р. Лука Никифорович КЛИМЧУК був розстріляний, про що свідчить Виписка з акту Постанови ТРІЙКИ УНКВД У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Там само.

¹⁰⁸ Там само. – Арк. 29.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт

Виписка з акту постанови Трійки УНКВД у Вінницькій області від 20 вересня 1937 р. щодо виконання вироку про розстріл КЛИМЧУКА Луки Никифоровича 31 жовтня 1937 р.¹⁰⁹

У процесі дослідження справи в тексті фіксуються неточності, низка помилок, як фактологічних, так і хронологічних, відсутність необхідних документів, які б підтверджували або спростовували ту чи іншу інформацію. Часто викладені факти містять суперечності, що суттєво ускладнює зіставлення, а відтак і реконструкцію подій.

Це свідчить не тільки про професійну некомпетентність і злочинну недбалість слідства, про умисне ігнорування здорового глузду, недотримання основ права в розслідуванні, а й про відверто замовний характер справи. Вочевидь, необхідно було в доволі короткий термін здобути «потрібний» компрометуючий матеріал, навіть якщо він не мав під собою правового підґрунтя, щоб якнайшвидше засудити підслідного.

Непроста доля чекала на родину Луки КЛИМЧУКА. Очевидно, здійснюючи розшукову діяльність рідних

¹⁰⁹ Там само.

репресованого, уповноважені органи звернулися до Виконкому Білотинської сільської ради, яка, в свою чергу, обмежилася лише усним опитуванням старожилів села Комини Ізяславського району, Хмельницької області. В результаті, станом на 29 листопада 1989 р., за підписом голови сільської ради А. Н. МЕЛЬНИЧУК та секретаря М. М. СЕРЕДИНСЬКОЇ, стало відомо, що дружина Луки – Євдокія Василівна¹¹⁰, син Олексій та дочка Антоніна померли; син Устим загинув на фронті в часи Другої світової війни; дочка Тетяна проживала в с. Комини, а син Володимир – у Івано-Франківській області в м. Яремче¹¹¹.

Як видно з матеріалів кримінальної справи, 25 грудня 1989 р. Прокурор Хмельницької обл., Державний радник юстиції II класу А. І. ХАРЧЕНКО затвердив висновок про те, що «[...] Л. Н. КЛИМЧУК був звинувачений безпідставно, та у діях репресованого відсутній склад злочину:

КЛИМЧУК ЛУКА НИКИФОРОВИЧ

підпадає під дію ст. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи щодо відновлення справедливості щодо жертв репресій, що мали місце в період 30-40-х і початку 50-х років».

Старший помічник прокурора Хмельницької області
(прокурор відділу) /підпис/ ШАКОТЬКО.

Начальник підрозділу УКГБ УРСР по Хмельницькій області
/підпис/ В. В. ЖУК.

11 грудня 1989 р. [...]»¹¹²

Більше ніж через півстоліття після розстрілу Л. КЛИМЧУКА, а саме 25 грудня 1989 року, донька – Тетяна

---

¹¹⁰ В анкеті слідчої справи, після арешту Л. Климчука, зазначено, що його дружина Євдокія по батькові Семенівна. Схиляємося до варіанту Василівна, оскільки особові дані були уточнені 1989 р.

¹¹¹ Там само. – Арк. 31.

¹¹² Там само. – Арк. 32.

Лук'янівна КЛИМЧУК отримала довідку про реабілітацію свого батька за підписом прокурора Хмельницької області¹¹³.

Так закінчилася ця трагічна історія, відголоски якої ще довго будуть нагадувати родині КЛИМЧУКІВ історію «Великого терору» 1930-х рр., який влаштувала советська комуністична влада на чолі з її керманічем Сталіним.

Христина П'ЯВЧУК

---

¹¹³ Там само. – Арк. 33.

АВТОРИ

Володимир ОСТРОВИЙ – к.і.н., доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Надія ГОДИНА – студентка гуманітарного факультету, спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) академічної групи І–31 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Тетяна КУЙДАН – студентка гуманітарного факультету, спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) академічної групи І–41 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Христина П'явчук – студентка гуманітарного факультету, спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) академічної групи І–31 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Ірина БОНДАРЧУК – студентка гуманітарного факультету, спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) академічної групи І–41 першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Учасники проєкту за роботою над матеріалами архівно-слідчих справ Державного архіву Хмельницької області.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Учасники проєкту за роботою над матеріалами архівно-слідчих справ Державного архіву Хмельницької області.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ГУЛАГ** – (рос.) Главное Управление Лагерьей.
ДАХМО – Державний архів Хмельницької області.
ДОПР – (рос.) Дом общественно-принудительных работ, предварительного заключения
ИТЛ – (рос.) Исправительно-Трудовые Лагеря.
К.-р. (рос.) – контрреволюционный.
К.-б. – контрабанда.
КГБ – (рос.) Комитет Государственной Безопасности.
КК – Кримінальний Кодекс.
К-р. – контрреволюційний.
МГБ – (рос.) Министерство Государственной Безопасности.
НКВД – (рос.) Народный Комиссариат Внутренних Дел.
НКГБ – (рос.) Народный Комиссариат Государственной Безопасности.
ОГПУ – (рос.) Объединённое Государственное Политическое Управление.
ОО 23 КД – (рос.) Особый Отдел 23 Кавалерийской Дивизии.
РА – Російська імператорська армія.
РО НКВД – (рос.) Районный Отдел НКВД.
РОМ – (рос.) Районное Отделение Милиции.
СОО – (рос.) Секретно-оперативный отдел.
ТЮРПОД – тюремний підвал, часто обладнаний для розстрілів.
УГБ – (рос.) Управление Государственной Безопасности.
УК – (рос.) Уголовный Кодекс.
УНКВД – (рос.) Управление Народного Комиссариата Внутренних Дел.
УСБУ – Управління Служби Безпеки України
УССР – (рос.) Украинская Советская Социалистическая Республика.
ШОС – Шепетівська Оперативно-Слідча група

ГЛОСАРІЙ

Апеляція – одна з форм оскаржень судових рішень у цивільній та кримінальній справах до суду вищої (апеляційної) інстанції яка має право переглядати справу.

Арешт – (судова постанова) запобіжний захід у кримінальному процесі, який полягає у взятті під варту (затриманні обвинуваченого й доставленні до місця попереднього ув'язнення). Як правило супроводжується окремим заходом процесуального примусу – особистим обшуком. У кримінальному праві – міра покарання, що полягає у триманні засудженого в умовах ізоляції на строк визначений законом.

Допит – урегульована процесуальним законодавством слідча та судова дія, під час якої свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений або підсудний дають показання, які фіксуються в протоколі допиту або в протоколі судового засідання (звуковий та відеозапис).

«Великий терор» – загальноприйнята назва доби в історії СРСР (1937 – 1938 рр.), коли політичні репресії в країні советів різко посилилися та були доведені до максимуму за своєю інтенсивністю.

«Восний комунізм» – внутрішня політика більшовиків у (1919 – 1921 рр.) спрямована на заміну вільного обігу товарів і грошей централізованим розподілом продовольства і промислових товарів серед населення. Основною ціллю більшовиків було утримання власної влади в країні та забезпечення Червоної армії продовольством та іншими ресурсами. Методи: (рос.) «Красный террор», жорстка централізація, реквізиції та конфіскації, розстріли.

«Волинка» – протесні акції українського селянства у різних формах; в офіційному листуванні спротив колгоспизації часто називався «волинкою», оскільки селяни чинили запровадженню колгоспів відвертий або прихований опір.

«**Ворог народу**» – термін Римського права, образ, що передбачав оголошення особи поза законом та підлягає безумовному знищенню.

Контрабанда – (італ.) таємне (незаконне) перевезення товарів, цінностей через кордон.

«**Куркуль**» – заможний селянин господар. Назвисько яке навішала советська влада на противників колгоспного ладу на селі. Передбачалося знищити як класового ворога. Якщо ж звернутися до питомо української назви, то слово *куркуль* означає прийшлий, зайшлий із іншої місцевості чоловік, що оселяється на постійне замешкання (Катеринославська губернія м. Залюбівськ). До прикладу, в Чигиринському повіті прізвисько яке давали глузливо містянам козакам чорноморцям.

«**Кулак**» – заможний селянин який використовував у своєму господарстві найману працю. Аналогічне назвисько яке навішала советська влада на противників колгоспного ладу. (рос.) – (богатый крестьянин собственник), що цікаво куркуль, хазяїн, (рос.) презрительно – (укр.) глитай – багатий, жорстокий, скупий, визискує батраків, мироїд.

Обвинувальний висновок – процесуальний документ, в якому слідчий проводить підсумки попереднього розслідування у справі, обґрунтовує висновки про скоєння злочину конкретною особою і про достатність підстав для розгляду справи в суді. Одночасно наводяться докази провини та формулюється звинувачення. *Обвинувальний акт* складається після проведення всіх слідчих дій, а також коли зібрано достатньо доказів для висунення обвинувачення. *Обвинувальний акт* має вирішальне значення, оскільки є основою для подальшого судового розгляду справи. Саме на підставі нього суд приймає рішення про винуватість або невинуватість обвинуваченого.

Обшук – слідча дія, яка полягає в примусовому обстеженні приміщення та інших місць або окремих осіб з метою

відшукати і вилучити знаряддя злочину, речі й цінності здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, що мають значення для справи.

Ордер на арешт – документ, що видається суддею від імені держави, який дозволяє арешт і утримання під вартою особи, обшук і вилучення майна.

Політична реабілітація – (більш точно кримінально-правова реабілітація) поновлення доброго імені, репутації безпідставно звинуваченої людини. Також відновлення в правах людини, стосовно якої скасовано судовий вирок.

Політичні репресії – це кримінальне переслідування особи, чи групи в суспільстві з політичних міркувань. Систематичні та жорстокі політичні репресії є характерною рисою диктатури політичних режимів, зокрема більшовицького в СРСР.

Репресія – (лат. *repressio* – придушення), каральний захід, покарання. Репресії – це комплекс заходів з арештів, розстрілів і переселення великих мас людей. Суть репресії у здійсненні контролю через придушення.

«Русский мир» – російська державна ідеологія та політтехнологія, яка є одночасно обґрунтуванням та інструментом для втручання Російської Федерації у внутрішні справи пострадянських країн, а також окупації частини їхньої території. Як державна ідеологія намагалася постулювати цивілізаційну унікальність Росії. Своїми коренями входить у концепцію «Москва – третій Рим», імперську ідеологію початку XVIII ст., погляди «почвеніков» XIX ст., концепцію культурноісторичних типів М. Данилевського, російський месіанізм і великодержавний шовінізм, советські ідеологічні настанови та політику пам'яті тощо.

Секта – релігійна спільнота яка відрізняється в обрядовій та інших частинах від панівних релігійно-церковних організацій.

Середняки – одна із трьох верств селянства за триступеневою градацією, що використовували більшовики до завершення суцільної колективізації (бідняки-середняки-куркулі (кулаки)). Відмінною рисою середняків було наявність одноосібного господарства, яке вони обробляли власною працею без залучення найманої робочої сили.

Сталінізм – ідейно-політична система поглядів і політична практика, спрямовані на формування і зміцнення тоталітарного репресивного політичного режиму. Відзначається суб'єктивістським методом пізнання, абсолютизацією революційно-терористичної практики. Людина – в цій системі не ціль, а знаряддя для втілення завдань партії, які формулював одноосібно Й. Сталін. Характерними ознаками є: цілковита непримиренність до будь-яких відхилень від офіційної точки зору, жорстоке морально-політичне переслідування і навіть фізичне знищення будь-якого інакомислення, прямого чи потенційного; зовнішня простота, елементарність, схематизм, доступність, пристосування до теоретично нерозвинутих та політично малоосвічених соціальних верств та класів, до повсякденної свідомості; універсалізм, намагання охопити всі сторони суспільного життя, науку, освіту, культуру, звідси – тотальна ідеологізація суспільного життя.

«Стахановський рух» – форма соціалістичного змагання, започаткована О. Стахановим у 1935 р. Прояв трудового ентузіазму. «Штурмовщина». «Рекорди» стаханівців стали підставою для збільшення норм виробітку, планових завдань при збереженні низької заробітної плати. Позаекономічна форма визискування населення.

Терор – (лат. terror – страх, жах) – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення, інших посягань на життя й здоров'я невинних людей, погроз

вчинити злочинні дії з метою досягнення злочинних цілей. Насильство щодо особи і майна з політичних або соціальних міркувань.

«Тройка», «Двойка» НКВД – (рос.) органи административной (внесудебной) репрессии при республиканских, краевых и обласных управлениях НКВД СССР, созданные с целью проведения операции по репрессированию «антисоветских элементов». Наділені функціями надзвичайного (позаконного) розгляду кримінальних справ (переважно сфабрикованих) у 1920-х – на початку 1950-х рр. Ключовий інструмент масових незаконних репресій.

«Фабрикування» документів, справ – (службове підроблення офіційних документів) політично вмотивованих слідчих справ – це складання, видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей.

Фальсифікація – (лат. falsus – підроблення, вводити в оману) шляхом видавання несправжнього за справжнє; приховування того, що є насправді тощо. *Кримінально-карна фальсифікація* – суспільно-небезпечне протиправне виготовлення (формування, створення предмету) чи внесення змін (спотворення) справжнього предмету для надання йому нових якостей, видавання сфальсифікованого предмета за справжній.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

НЕОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Державний архів Хмельницької області
ДАХМО

Фонд Ф. Р. 6193 – Управління Служби безпеки України по
Хмельницькій області

1. ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-27368. Архівно-слідча справа за обвинуваченням СТЕПАНОВОЇ Надії Пантелеймонівни та НИЖНИК Домініки Кузьминівни, 1920-1992 рр. – 72 арк.
2. ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-4534. Т.2. Архівно-слідча справа за обвинуваченням СВОЯКА Михайла Ілліча та інших, всього 24 людини, 1938-1992 рр., 313 арк.
3. ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-20601. Архівно-слідча справа за обвинуваченням ПОЛУКРАВЦЯ Якова Спиридоновича, 1937-1989 рр. 25 арк.
4. ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-19809. Архівно-слідча справа за обвинуваченням БЕРЕЗНЮКА Савелія Петровича, 1937-1989 рр. 22 арк.
5. ДАХМО. Ф.Р. 6193. Оп. 12. Спр. П-24239. Архівно-слідча справа за обвинуваченням КЛИМЧУКА Луки Никифоровича, 1937-1989 рр. 31 арк.

ДЖЕРЕЛА

1. «Народ хоче цього», – депутат Держдуми виступив за відродження в Росії ГУЛАГу. URL: <https://vesti-ua.net/uk/news/politics/244313-narod-hoche-cogo-deputat-derzhdumi-vistupiv-za-vdrodzhennya-v-rosyi-gulagu.html> (дата звернення 25.01.2024 р.).

2. Applebaum Anne. Russia Has a New Gulag. Moscow has revived the Soviet-era labor camp. URL: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2023/07/russia-gulag-ukraine/674705/> (дата звернення 20.11.2023 р.).
3. Василенко В. Архівно-кримінальні справи як джерело вивчення репресій більшовицького режиму проти учасників повстанського руху за відновлення УНР: дис. на здоб. наук. ступ. канд. іст. наук.: 07.00.01 / Державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2019. 288 с.
4. Міжнародний фонд «Відродження». Дисидентський рух в Україні. URL: <https://web.archive.org/web/20110603000701/http://archive.khpg.org/index.php?id=1162803736> (дата звернення 12.05.2024 р.).
5. Новини кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії / Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/194327742470949> (дата звернення 12.05.2024 р.).
6. Пекарчук В. М. Історико-правові дослідження: особливості методології / Юридичний науковий електронний журнал – електронне наукове фахове видання юридичного факультету Запорізького національного університету. № 4 / 2023. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2023/7.pdf (дата звернення 03.11.2023 р.).
7. Пояснювальна записка до проєкту Заяви Верховної Ради України «Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні». URL: <https://glavcom.ua/pub/pdf/78/7885/ZP.pdf> (дата звернення 23.05.2024 р.).
8. Протоколи кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії на 2023 – 2024 навчальний рік.
9. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область* / Редакція тому: М. П. Вавринчук

- (голова), В. С. Гришук та ін.; – Упорядники: В. Ю. Васильєв, Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Кн. 1. – Хмельницький, 2008. – 934 с.
10. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: М. П. Вавринчук (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: П. М. Воскобойнік, Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, В. М. Пажинська. – Кн. 2. – Хмельницький, 2009. – 1182 с., 16 с. іл.*
11. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: В. Д. Гаврішко (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: П. М. Воскобойнік, Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, В. М. Пажинська. – Кн. 3. – Хмельницький, 2010. – 1126 с.*
12. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: В. Д. Гаврішко (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: П. М. Воскобойнік, Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, О. М. Фандуль. – Кн. 4. – Хмельницький, 2012. – 1158 с.*
13. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: Л. В. Стебло (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, О. М. Фандуль. – Кн. 5. – Хмельницький : ТОВ «Поліграфіст-2», 2014. – 896 с.*
14. *Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Хмельницька область / Редакція тому: М. В. Загородний (голова) та ін. – Упорядники: Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Біографічні довідки: Ю. А. Довгань, Л. А. Кривега, О. М. Фандуль. – Кн. 6. – Хмельницький : ТОВ «Поліграфіст-2», 2015. – 1174 с.*

15. Репресії проти учасників антибільшовицького руху в Україні (1917-1925 рр.). Анотований покажчик справ фонду кримінальних справ «Припинений» архівів тимчасового зберігання регіональних органів СБУ / Відп. упоряд. В. М. Василенко. Служба безпеки України; Галузевий державний архів; НАН України. Інститут історії України; Український інститут національної пам'яті. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2021. 700 с.; фотоіл.
16. Російський правозахисник про концтабори для українців у РФ. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/rosijskij-pravozahisnik-pro-konctabori-dla-ukrainciv-u-rosii/a-65132090> (дата звернення 18.05.2024 р.).
17. Росія: у Республіці Комі встановили пам'ятну дошку ГУЛАГу. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28078942.html> (дата звернення 30.10.2023 р.).
18. Сергейцев Т. «Что Россия должна сделать с Украиной». URL: https://glavcom.ua/pub/pdf/78/7885/ria_ru.pdf (дата звернення 29.04.2024 р.).
19. У Держдумі РФ запропонували відродити ГУЛАГ: чи очікують росіян нові репресії – прогноз експертів. URL: <https://uatv.ua/uk/u-derzhdumi-rf-zaproponuvaly-vidrodyty-gulag-chy-ochikuyut-rosiyan-novi-represiyi-prognoz-ekspertiv/> (дата звернення 02.02.2024 р.).
20. Фільтраційні табори окупантів: через що проходять українці. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/filtratsiyini-tabory-okupantiv-cherez-shcho-prokhodiat-ukraintsi/> (дата звернення 20.06.2024 р.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамський В. Р. Юхим Сіцинський: перша хвиля репресій. Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність: зб. наук. праць за підсумками Третьої Міжнародної науково-практичної конференції «Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: історія і сучасність» (м. Кам'янець-Подільський, 5-6 жовтня 2006 р.) за заг. ред. Завльнюк О. М.; наук. ред. Савчук В. О. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д. Г. 20-10. С. 104-113.
2. Адамський В. Р. Науково-освітня інтелігенція Поділля у добу комунізму: перша хвиля репресій. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія: зб. наук. праць / за заг. ред. П. С. Григорчука. Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського, 2008. Вип. XIV. С. 374-378.
3. Андрущенко Е. Архіви КГБ. Невигадані історії / Едуард Андрущенко. – Х. : Віват, 2023. – 400 с. – (Серія «Історія та політика»).
4. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я. С. Калакура (гол. ред) та ін. – К., 1998. – 316 с.
5. Архівознавство: Підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / За заг. ред. Я. С. Калакури та І. Б. Матяш. – К: Видавн. дім. «КМ Академія», 2009. – 356 с.
6. Биківня – від території смерті до місця пам'яті (до 20-річчя заснування Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили»): збірник статей за матеріалами Міжнародної наукової конференції (Київ, 23 вересня 2021 р.) / упоряд.: Р. Подкур, Т. Шептицька. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2022. – 424 с.

7. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 1. К.: Либідь – Військо-України, 1994. 432 с.
8. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917-1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 2. К.: Либідь – Військо-України, 1994. 688 с.
9. Білоконь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження / Пер. сл. І. М. Дзюба. – К.: Укр. пропілеї, 2016. – 694 с.
10. Бірчак В., Довженко О., Когут А., Макаров Ю., Попович О., Ясиневич Я. Архіви КГБ для медіа: Посібник / Редактор-упорядник Анна Олійник: Центр досліджень визвольного руху. – К.: К.І.С., 2018. – 216 с., іл.
11. Великий Терор на Хмельниччині. Історико-краєзнавчий збірник (свідчення та документи) / Хмельницький, Літературна Спілка «Поділля», 1997. – 272 с.
12. Верменич Я. В. Теоретичні засади дослідження політичних репресій у радянській Україні: соціальні, етнічні, регіональні аспекти / Український історичний журнал. – К.: 2012. – № 5. – С. 109-119.
13. Гранкіна О. В., Омельчук Д. В., Московченко Н. П. Використання архівно-слідчих справ громадян, репресованих у 1920 – 1950-ті рр. Методичні рекомендації. – К., 1997. – 34 с.
14. Гранкіна О. В. Деякі аспекти джерелознавчого аналізу архівно-слідчих справ репресованих в 1920-х – 1950-х рр. в СРСР. Український історичний журнал. 1997. № 4. С. 49-58.
15. Еплблом Енн. Історія ГУЛАГу / Пер. з англ. А. Іщенка – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006 – 511 с.
16. Калакура Я. С. Особливості джерелознавчої критики архівно-слідчих документів // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання:

- Збірник наукових праць / Ред. кол. Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К., 1998. – С. 19-23.
17. Місінкевич Л. Л. Політичні репресії проти населення Поділля в 1930-х роках / Поділля та Південно-Східна Волинь у першій половині ХХ століття: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні процеси та повсякдення: Матеріали міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 6 грудня 2017 р.) / [І. М. Шоробура (гол. ред.), В. М. Островий (відп. ред.), В. Р. Адамський та ін.]. – Хмельницький: ХГПА, 2017. – С. 205-218.
  18. Місінкевич Л. «Великий терор» 1937 – 1938 рр. на Хмельниччині / 3 архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – Науковий і документальний журнал. К., 2008. – № 28. – С. 121-135.
  19. Островий В. В. О. Геринович: з матеріалів слідства ДПУ УСРР 1932-1933 рр. «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. К., 2012. Випуск 67. 2012. С. 79-84.
  20. Островий В. Історична правда та історична освіта: чинники національної безпеки України / Феномен безпеки: соціально-гуманітарні виміри / за заг. наук. редакцією Віталія Мудракова. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2022. С. 260.
  21. Островий В. М. Біографія українсько-німецької родини Горин-Кнойпаух через призму тоталітарної епохи ХХ століття / Поділля та Південно-Східна Волинь у першій половині ХХ століття: суспільно-політичні, соціально-економічні, культурно-освітні процеси та повсякдення: Матеріали міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 6 грудня 2017 р.) / Хмельницький: ХГПА, 2017. – С. 225-237.
  22. Островий В. М. З історії життя німецьких колоністів на Поділлі // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і

- свідків історичних подій: збірник науково-краєзнавчих праць // [редкол.: Прокопчук В. С. (голова) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 5. – С. 140-144.
23. Островий В. М. Професор В. О. Геринович під тиском радянської карально-репресивної системи в 30–40-х рр. ХХ ст. // Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: ОІОМ, 2010. – Т.15 : Присвячено 65-річчю Великої Перемоги. – С. 248-269.
24. Островий В. М. Професор В. О. Геринович: вибір між науковими переконаннями та реаліями суспільно-політичного життя // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. У 3 т. – Т.І. – Чернігів: ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2009. – С. 163-166.
25. Островий В. М. Селянське повстання 1931 р. на Дунаєвеччині / Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: збірник науково-краєзнавчих праць // [редкол.: Прокопчук В. С. (голова) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2013. – Вип. 5. – С. 248-259.
26. Островий В. Особливості викладання та використання неформальної освіти під час організації освітнього процесу спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) першого бакалаврського рівня вищої освіти Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в умовах широкомасштабної агресії РФ проти України / «Хмельниччина в контексті модернізаційних та трансформаційних процесів (ХХ – початку ХХІ століття): матеріали всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 травня 2023 р.) / [І. М. Шоробура (гол. ред.), В. М. Островий (заст. гол. ред.), В. Р. Адамський

- (відп. ред.), О. Л. Бакіна, Г. В. Бучківська та ін.], Хмельницький: ХГПА, 2023. С. 160-188.
27. Папакін Г. Політичні репресії в Українській РСР 1937 – 1938 рр.: дослідницькі рефлексії та інтерпретації. До 75-річчя «Великого терору» в СРСР: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Київ, 15 березня 2012 р. / Упоряд. О. Г. Бажан, Р. Ю. Подкур. – К.: Інститут історії України НАН України, 2013. – С. 13-28.
  28. Телячий Ю. В. Нарком освіти В. П. Затонський у катівні НКВС / Реабілітовані історією : у 27 т. Хмельницька область / Ю. В. Телячий, М. В. Коваль / ред. тому. М. П. Вавринчук (голова), В. С. Гришук та ін. ; упорядн. : В. Ю. Васильєв, Л. Л. Місінкевич, Р. Ю. Подкур. – Хмельницький : [б.в.], 2008. – Кн. 1. – С. 744-746.
  29. Шевельов Ю. Історія і сучасність у довгій черзі: проблеми реабілітацій. Виступ на конгресі Міжнародної Асоціації українців у Києві 27 серпня 1990 р. / СУЧАСНІСТЬ: література, мистецтво, суспільне життя, грудень 1990 Ч. 12 (356) рік видання тридцятий Ньюарк (Нью-Джерзі). – С. 69-79.
  30. Юркова О. Архівно-слідчі справи репресованих науковців – вагоме джерело для дослідження академічного життя в 1920-х – початку 1930-х рр. // Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Збірник наукових праць / Ред. кол. Р. Я. Пиріг (голова) та ін. – К., 1998. – С. 90-96.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Адамський В. 4, 9
Андрющенко Е. 9, 18
Архіповській 42

Б

Бажан О. 18
Баленко Андрій Максимович 74, 78
Березнюк Іван 56
Березнюк Павло Іванович 67
Березнюк Параска Йосипівна 56
Березнюк Петро 56
Берзнюк Сава Петрович 55–68
Бердиченко 73
Білас І. 9
Білоконь С. 9
Бондарчук І. 4–5, 115

В

Василенко В. 9
Верменич Я. 9
Виреч Панас 72
Войцман 42
Воловік 73–74

Г

Година Н. 4–5, 25, 54, 85, 115
Гранкіна О. 9
Грیشко 48, 64, 80
Гурульов А. 7

Г

Гольдштейн 79–81

Д

Делегей Олексій Васильович 75, 78
Дзюмова В. Л. 74

Е

Ешлбом Е. 9

Є

Єфіменко Г. 17

Ж

Жук В. В. 83

З

Захаров В. І. 65

І

Іванов Кіндрат 22
Іванов Михайло 22

К

Калакура Я. 10
Клепацький 72
Климчук Антоніна 71, 83
Климчук Василь Петрович 74
Климчук Володимир 71, 83
Климчук Євдокія Семенівна (Василівна) 83
Климчук Лука (Лукаш) Никифорович 70–84
Климчук Олекса 71, 83
Климчук Тетяна 71, 84
Климчук Устим 71, 83

Ковалик Никифор Захарович 40, 42–45, 47, 49, 52–53

Кокін С. 18

Колеснік 51

Колісник С. 4, 115

Костецький 57

Куйдан Т. 4–5, 32, 69, 85, 115

Л

Лавренюк Денис Петрович 60–63

Лавренюк Іван 60

Лавренюк Марія 60

Лавренюк Павло 60

Лановий 72

М

Мартинюк 57

Мельничук А. Н. 83

Митролюк Ф. 74

Місінкевич Л. 10

Монарх 48, 64

Н

Нижник Домініка 19–20

О

Оболенській 64

Островий В. 4–6, 10, 85, 115

П

П'явчук Х. 4–5, 34, 84–85, 115

Папакін Г. 10

Поворозник Григорій 39

Подкур Р. 10, 18

Полукравець Євдокія 39

Полукравець Єфросинія Григорівна 39
Полукравець Іван 39, 53
Полукравець Феодора 39
Полукравець Яків Спиридонович 5, 37, 39–54
Посітака Феодосій Миколайович 40, 42, 44–45, 47, 49–50, 52–
53

Р

Роздоротній Йосиф 40
Романюк Євстафій Корнійович 40, 42–44, 47, 49–50, 52–53

С

Савченко 42
Самойлов 41, 48
Серединська М. М. 83
Сергєйцев Т. 7
Скобель 44
Скрипник А. 4
Собко Євдокія Яківна 51
Степанова Марія 20
Степанюк 49, 51

Т

Телячий Ю. 10
Тітарчук П. Н. 72–73

Ф

Файнберг 72
Філас В. 17
Фролов 66

Х

Харченко 64
Харченко Анна 60

Харченко Василь Іларіонович 59–61
Харченко Павло 60
Харченко Петро 60
Харченко А. І. 66–67, 83

Ч

Чепурний 57

Ш

Шакотько 83
Шевельов Ю. 10

Ю

Юркова О. 10, 17

Я

Ярославцев 79
Ярош 42
Яценко В. 17–18
Ящук Карпо Михайлович 75–78

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

Б

Білотинська с-р. 83

В

Вінницька обл. 71–72, 79–82

Волинська губернія 39, 56, 71, 73

Волинь 38

Воробіївка с. 56, 64, 66

Г

Городинці с. 74

Гречани ст. 72, 74, 78

Д

Дніпропетровська обл. 71, 73, 76

З

Запоріжжя м. 17

І

Івано-Франківська обл. 83

Ізяславська волость 71

Ізяславський повіт 71, 73

Ізяславський р-н. 71, 73, 78, 80, 83

Іспанія 60, 62

Італія 60, 62

К

Кам'янець-Подільська обл. 23, 39, 47, 49, 63–66

Кам'янець-Подільський м. 19–20, 49

Китай 61, 63

Комини с. 71, 73, 78, 80, 83

Кременецький повіт 39, 56

М

Мануїльське с. 51–52

Мокрецька с-р. 71, 74

Н

Німеччина 29, 60, 62, 64

О

Остропільська волость 56

П

Південно-Східна Волинь 4, 38

Поділля 4, 38

Полонський р-н. 64, 66

Польща 39–40, 43, 45–47, 50, 60, 62–64

Проскурів м. 72

Проскурівський р-н. 72

Р

Російська імперія 71

РФ 6–8, 20

С

Святець с. 39, 46–47, 51

Святецька волость 39

Сибір 56

СССР 4, 6–8, 12–13, 29, 40, 49–52, 54, 62, 64, 67–68, 78, 83

Т

Теофіпольський р-н. 39, 46–47, 51–52

У

Україна 6–7, 16–17, 27, 29, 33, 35, 38, 67–68

УНР 19, 20

УССР 4, 12–13, 17–18, 20, 41, 46–48, 56–57, 62–
64, 66, 71, 73, 78–81, 83

Х

Харків м. 18

Хмельницька обл. 5–6, 15, 26, 28, 32, 37, 39, 51–52, 55–56, 66–
67, 70–71, 83–84

Хмельницький м. 23, 72

Хмельницький р-н. 39

Хмельниччина 5, 25, 27–28, 32, 34, 38

Ш

Шепетівка м. 48, 72, 79

Шепетівський р-н. 56, 71

Я

Японія 61, 63–64

Яремче м. 83

ДОДАТКИ

Додаток 1. *Географічне розташування села та короткі генеалогічні відомості про жертву репресій і її родину.*

с. Святець,
Теофіпольський р-
н,
Хмельницька обл.

***Яків Спиридонович
ПОЛУКРАВЕЦЬ***
1903 р. н.

Дружина:
Єфросинія
Григорівна в
дівоцтві
Поворозник.

Доньки:
Євдокія
Феодора.

Додаток 2. *Географічне розташування села та короткі генеалогічні відомості про жертву репресій і її родину.*

с. Воробіївка,
Шепетівський р-н,
Хмельницька обл.

***Савелій Петрович
БЕРЕЗНЮК***

1879 р. н.

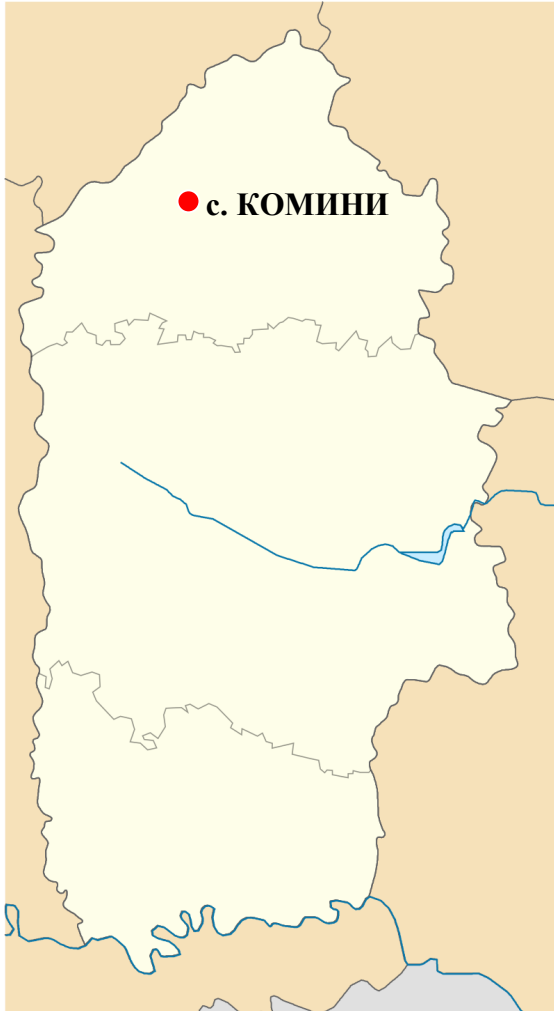
Дружина:
Параска
Йосипівна.

Сини:
Іван 1902 р. н.
Петро 1907 р. н.

Сини Івана:
Савелій Іванович
Березнюк
1927 р.н.
Павло Іванович
Березнюк 1932 р.н.

Місце проживання
станом на 1 червня
1989 р.
с. Воробіївка.

Додаток 3. *Географічне розташування села та короткі генеалогічні відомості про жертву репресій і її родину.*

с. Комини
Шепетівський р-н
Хмельницька обл.

Лука
Никифорович
КЛИМЧУК
1881 р. н.

Дружина:
Євдокія Семенівна
1890 р. н.

Сини:
Олекса 1913 р. н.,
Устим 1918 р. н.,
Володимир
1927 р. н.

Доньки:
Антоніна 1922 р. н.
Тетяна 1923 р. н.

SUMMARY

HISTORICAL AND LEGAL DIMENSION of political repressions in Khmelnytsky region (1920 – 1950s): Research Project / [V. Ostrovyi (author of the idea and project director, chief editor), N. Hodyna, T. Kuidan, K. Piavchuk, I. Bondarchuk]. Khmelnytskyi: KhGPA, 2024. Volume 1. 115 pages; illustrated.

In this publication, students of the Khmelnytskyi Humanities and Pedagogical Academy, Faculty of Humanities, specializing in 014.03 Secondary Education (History), in their third and fourth years of study, analyze the content of criminal cases against specific repressed residents of Podillya and Southeastern Volhynia during the 1920-1950s. The aim is to provide a historical and legal assessment of the process and outcomes of investigations conducted by the inhumane Communist-Bolshevik punitive-repressive system of the USSR.

The research findings will be useful for the preparation of educational and methodological materials, textbooks, and the development of lessons in institutions of general secondary and higher education.

The publication is intended for scholars, educators, students, archivists, and anyone interested in the history of mass repressions in the Ukrainian SSR.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині
(1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт**

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Кафедра суспільних дисциплін
Державний архів Хмельницької області

Науково-документальне видання

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР політичних репресій на Хмельниччині (1920 – 1950-ті рр.): Дослідницький проєкт / [В. Островий (автор ідеї та кер. проєкту), Н. Година, Т. Куйдан, Х. П'явчук, І. Бондарчук]. Хмельницький: ХГПА, 2024. Випуск 1. 115 с.; іл.

Художнє оформлення С. А. Колісник
Комп'ютерний набір та упорядкування: В. М. Островий.
Видано коштом В. М. Острового.

Підписано до друку 30.10.2024 р.
Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Book Antiqua.
Ум. друк. арк.
Наклад 200 прим.

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР

ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ НА ХМЕЛЬНИЧИНІ

Дослідницький проєкт